

नेपालको इतिहास राजभोगमाला

(गताङ्कको बाँकी)

एस्तै तर्हसंग दुईचार वार बिग्रंदा यो त बडो आश्रय भयो क्या कारण रहेछ भनि विचार गर्दा चुकवहालको गुभालले गन्याको ठहन्याई आफै प्रोहित विश्वनाथ उपाध्या जाइ यत्रा इश्वरका प्रतिष्ठाकर्म गर्न लाग्दा जगे विघ्न गरिदिन्या काम नगर वरु तंलाई पनि जज्ञ पूर्ण भयापछि केहि द्रव्य दिउंला । मैले गन्याको जज्ञमा तैले विघ्न गरिदिन्या काम नगर भनी बुझाई हात ली भाइ कोट्याहुति जज्ञ वेदोक्त तंत्रोक्त प्रमाण गरि आफु होता भै विश्वनाथ उपाध्याले जज्ञ आरंभ गरि कर्म चलाउंदा एस समय कान्तिपुरका राजा प्रताप मल्ल र उनका प्रेमि जामन नाम गुवहालले सिद्धिनुसिंह मल्लका जज्ञ विघ्न गर्नको इक्षा गरी जज्ञ मंडपमा भुतका छौडाको रूप ली गै रुन लाग्या । किन रुन्छौ भनि सोधदा षान्या कुरो माग्या । षान्या कुरो दिंदा भोटाका थैलामा थाप्या । दिंदा दिंदा पनि तिनिहरूको थैला भरिदिन नसकदा इनहरू त मानिस रहनेछन् विघ्न गर्न निमित्त आउन्या हुन् भनि जानी षोजि गर्दा तिनीहरू अदृष्ट भै गया । फेरि थोरै वेर पछि सर्पका रूप धरी जज्ञमंडपमा आउंदा इनिहरू विघ्न गर्न आउन्या हुन् भनि जानि मंत्रका बलले ति दुवै सर्पकन आसन गरि चाहिंदो कर्म चलाउन लाग्या । जब पूर्णाहुतिका बेलामा ति सर्पकन श्रुवामा राषि आहुति दिन तयार गरी तिनिहरूको हौ भन्या भया भन् तत्र आहुति गरि दिन्छु भंदा तिनीहरूले हामी कातिपुरका राजा प्रताप मल्ल र जामन गुभाल हौ । हांम्रा जिवकन वचाउ भनि विश्वनाथ उपाध्याका कानले सुन्या गरि विंति गर्दा फेरि तिनिहरूले कैले एस्तो उत्तम कर्म गर्दा विघ्न गन्या काम नगर्नु भनि वाचा गराइ छाडि पठाया । एस्ता तरहसंग कोट्याहुति जज्ञ ४६ दिनसम्म लाई श्री कृष्णका कृपाले यज्ञ निविघ्नसित संपूर्ण गन्या ।

ताहांपछि होता विश्वनाथ उपाध्याकन शुनका मकुट सुनका जनइ गहनाहरू वस्त्र पहिराई घेत, गावहालको

घर, घरलाई चाहिंदो सब सराजाम् गाई भैसि आदि कमारा कमारिसहित गरि दान दिया । फेरि सुनका वृक्ष हिरा मोती नवरत्नले फलफूल फलाई कल्पवृक्षका आकार गरि चांदिका पोषरिसमेत विश्वनाथ उपाध्याकन दान दिया ।

जाहां उप्रान्त कोई यक दिनका रातृविषये राजाले पाषाण जस्तो देवालय गोपिनाथका अनुग्रहले तैयार भयो भनी हेरिरहंदा भगवान् श्री कृष्णले आपना पूरण स्वरूपले राजा सिद्धिनुसिंह मल्लकन उद्धारनिमित्त क्षण मात्र दर्शन दिंदाभया । एसै दिनदेशि राजाका मनमा कस्तो आयो भने कलीयुगमा राजाहरूको चर्मचक्षुमा एस्ता तरहसंग दर्शन पाउनु अति हुर्लभ महाकष्टले पनि पाइनसकनु हो । भगवान् श्रीकृष्णका कृपाले मलाइ सहजैमा दर्शन मिल्यो । अव यो संसार व्यर्थ हो । केवल इनै इश्वर मात्र सत्य हुन् भनि जानि सरिरकन धेरै किस्मत गराया । गर्मि दिनमा ७ पाषी षापि अग्नि समीप गरि अंदरभित्र वस्दथ्या । जाडाका दिन सिलापल वनाइ उसमाथि सुति पातलो पक्षेउरा बढी वस्थ्या । एक मुठिदेशि अन्न वढाइ माथिसम्म ल्याइ भोजन गर्थ्या । पाथिमा येक मुठिदेशि घटाई मुठि सम्म गरि भोजन गर्थ्या ॥ एस्ता तरहसंग देह साधि मेवा वस्तु त्याग गरि अनेक गीत ज्ञानका कविता नाच वनाई लोक जनले धन्य कहाई रह्याका थिया ।

इनै राजा गादिमा वसदा गोर्षाका राजा राम साह गादिमा वस्याका १४ वर्ष भयाका थिया । तिनै राजा राम साह नेपालमा आई राजा सिद्धिनुसिंह मल्लसंग भेट् गर्न आउंदा राजा सिद्धिनुसिंह मल्लले पनि बहुते सन्मान गरि मज्यादा राषी विदा गरी काजि प्रमानहरूकन गोर्षा सम्म पुन्याउन पठाया । इनै राजासंगको मित्रता रह्याको हुनाले राजा राम साहले ललितपट्टनका चौविस टोलका २४ भलामानिस मागी तावापत्र गराइ लैगी गोर्षामा

कोठी वसाइ वेपार कारोवार गराया । यहि समयदेखि गोर्षा गुलजार हुन गयो । इन राजाका महातारि लालमती रानीले आफुले स्थापना गन्याका विश्वेस्वरका देवालय सन्मुख अधिका २ धारा मानिगलमा बनायाका थिया । पछि तीन धारा गरि सुनका बनाइन् । श्री कृष्णमन्दिरका नैरित्य कोणमा अधि आफुले बनायाका देवालयमा स्थापना गर्न निमित्त बनायाका कृष्ण र राधाजिका मूर्तिकन स्थापना गरी दिया । फेरि श्री कृष्णकन सुनका मूर्ति बनाइ फागुण फुक्ल पूर्णिमाका दिन हिन्दोलनयात्रा प्रतिवर्ष गराया । फेरि जेष्ठ शुक्ल पूर्णिमाका दिन सुनका सिंहासनमा सुनका श्रीकृष्ण राधिका मूर्तिकन विराजमान गराई आफुले बनायाका ३२ गीत र श्रीकृष्ण आदि देवताहरूको मूर्ति लेख्याको पटांगी सोई ३२ राग ज्ञान लीलाको गित वर्षप्रति गाउनुपर्न्या रीत चलाया ।

इन राजाले आफै ग्रन्थकारी भै रामायण आदि अनेक नृत्य लीला बनाइ दवारिसामन्नेका डवलीमा नचाया । फेरि कार्तिकमहात्म्यका नाच आरंभ गन्या । अहाँ उप्रान्त महातारि स्त्रि पुत्र परिवारकन बोध गरि पुत्र श्रीनिवास मल्लकन मन आउंज्याल राज्यको संभार गरि प्रजाकन प्रतिपाल गरिरह्या । पञ्चमतिर त्रिशूलगंगा संगम स्नान गरि अर्गपु समिका स्वयम्भू महादेवका स्थानमा शिवरात्री जागर्न गर्न जांछु निश्रय आउंला भनी नेपाली संवत् ७७२ साल माघ कृष्ण १३ बुध वारका दिन प्रस्थान गरि गोर्षाको बाटो गरि गया । इ राजा कस्ता थिया भन्या ज्ञानि वडा गुणि पण्डित कवि महादाता तपश्चि विवेक धामावह सात्त्विक मृदंग वीणा आदि वाद्य बजाउन गाउन जान्या थिया । नेपालमा एस्ता राजा अधि भै गयाका पनि छैनन् आउंन्या पनि छैनन् । यस्ता राजा सिद्धिनुसिंह मल्लले देवप्रयाग वदरि केदार हरिद्वार श्री नगर नागरकोट लाहुर दिल्ली आगरा कुरुक्षेत्र मथुरा जगन्नाथ रामेश्वर. प्रयाग. वारानसि गया. नानादेश. नानातीर्थमा. श्राद्ध. दान. गन्या ।

अहाँ अधि ललितपट्टनमा श्रीनिवास मल्लले राजकाज गरिरहंदा सिद्धिनुसिंह मल्ल तीर्थ गर्न गयाका ८ महिनापछि सम्बत् ७७२ साल आश्वनि शुक्ल षष्ठी मंगलवारका दिन कांछां भाइ ज्योतिनुसिंह मल्ल राजकुमार षस्या । बाबा सिद्धिनुसिंह मल्ल वैरागी भया भन्या षवर सुन्दा श्रीनिवास मल्लका मन्मा बहुते शोक प्राप्त

भयो । फेरि धैर्य गरि भाइ ज्योतिनुसिंह मल्ल राजकुमारका नामले तिन तला देवालय बनाई श्री नारायणकन स्थापना गरिदिया । राजा सिद्धिनुसिंह मल्लले देशान्तर जाइ देवताहरूको दर्शन गंगास्नान गन्या । श्राद्ध तिर्थहरू गरि नेपाली सम्बत् ७७४ चैत्र शुक्ल ७ का दिन कतै रोकटोक नभै फर्की नेपालमा आइपुग्या । साथ पुगी आउंन्याहरू सवकन विसंच भयो । राजाकन केही भयेन । ललितपट्टनका राजा प्रजा स्त्रिजनहरू कातिपूरका राजा प्रताप मल्ल प्रमानहरू सहित गरि गै लिन जांदा थांकोट-देधि पगरि जमिन्मा विछाइ सिद्धुरजात्रा गरि नाना वाद्य बजाइ लोकजनहरू बहुते हर्षमान भै राजा सिद्धिनुसिंह मल्लकन ललितपट्टन सहरमा प्रवेश गराया । ललितपट्टनका प्रजाहरूकन बहुते आनंद प्राप्त भयो ।

आहाँ उप्रान्त राजा सिद्धिनुसिंह मल्लले सम्बत् ७७९ आषाढ शुक्ल ३ का दिन आपना महातारि लालमतीका नामले ज्यावल पोषरि बनाई जलजय गराया । संवत् ७७९ माघ शुक्ल पूर्णिमा संक्राति त्रेताजुग उदय महापर्वका दिन राजाले सांढेवाह हजार रूपैयां मोल जान्या हाति चंद्रशेखर नाम वारानसिका ब्राह्मणकन दान दिया । वराहक्षेत्र जाइ स्नान गन्या । फेरि नीलकण्ठ जाइ स्नान दान रात्रि जांगर्न गन्या । आफै ग्रन्थकारि भै बनायाका रामायणादिका नाचहरूको तमासा हेरि धेरै धर्म किर्ति यस प्रष्यात गरी लोकजनले धन्य कहाई श्री पशुपतिनाथ मछिन्द्रनाथकन गहनाहरू चढाई संसारकन त्याग गरि केवल श्रीकृष्णजिका चरणको आश्रय गरि नेपाल सम्बत् ७८१ पौश वदि १ का दिन पुनर्वार देशांतर गमन गरि गया ।

सिद्धिनुसिंहः सर्वज्ञो जीवन्मुक्तो जितेन्द्रियः॥
माधवप्रियः श्रीभक्तो योगीश्वरः कवीश्वरः॥
वीरो योगी भवत्यागो हरिसिंहस्य नन्दनः॥
इत्याख्यानं पठेन्नित्यं सर्वपापैः प्रमुच्यते॥

इ राजा सिद्धिनुसिंह मल्लले राज्याभिषेक पाया उप्रान्त ४१ वर्ष राज्य भोग गरि संसार त्याग गरी गयाका हुन् । अस्य पुत्र श्रीनिवास मल्ल भोग वर्ष २६ इनका बाबा सिद्धिनुसिंह मल्लले आफुले देशत्याग गरि गयाका दिन राज्याभिषेक दी गया । राजा श्रीनिवास मल्लकी रानि मृगावती नाम गन्याकी थिइन् । इन राजाले असल असल ७ घोडाका रथ बनाइ सर्वसंयुक्त गरि सुनका सुर्य

विम्ब रथमा राषि काशिका सामवेदि ब्राह्मणकन दान दिया । फेरि मछिन्द्रनाथकन भारति गुठ राष्या । प्रात-काल मध्याह्नकाल संध्याकाल अर्घरात्रिमा आरति गराया । फेरि वुंगमतिमा सुनका धारा बनाया । सम्बत् ७८२ बैसाष शुक्ल ३ का दिन प्रताप मल्लकि रानि षसदा मछिन्द्रनाथका यात्रामा वाजा शून्य गरि जात्रा गन्या र र अतिवेगसित हावा आइ धेरै रूप ढाल्या । घरका छानाहरू पनि उडाया । यसै साल छत्रनृसिंह मल्ल राजकुमार षस्या । इनै राजकुमारका नामले दरबारभित्र हुंगाका देवालय बनाई वंशगोपाल स्थापना गरिदिया । सम्बत् ७८३ कार्तिक शुक्ल १० का दिन अधि सिद्धिन्-सिंह मल्ल राजाले पांच तला गरी ठुलो गरि बनाइ राष्याको देगुतलेका देवालयका छानामा अग्नीप्रवेश भै एक तलामात्र वांकि राषि सर्व जलाउंदा देवताकन मात्र केही भयन । ताहांपछि चांडे आरंभ गरी छमैन्हा भित्रमा चार तला छानामात्र गरि सिध्यायि सुनका छाना छाइ-गजुर चढाया । सहरमा पनि धेरै ठाउं अग्नीप्रवेश भै घर जलाया । तहांपछि इन राजाले इ सब विघ्न भयाको मछिन्द्रनाथका जात्रामा वाजा सुन्य गरि यात्रा गनलि हो भनि सम्बत् ७८५ पौष कृष्ण अमावासि सूर्यग्रहनका दिन टौदह जाइ पुरश्चरण गराया ।

फेरि इन राजाका पालामा भक्तपुन्या मंत्रिका बुधीले राजाकि मित्यानी देवलक्ष्मीकी छोरी षस्दा एक श्रेस्ता नेपालमा बनाउनुपर्दछ, भन्या भक्तपुन्या मंत्रीका वचनले राजद्वारमा स्त्रीहरू जाई रोई विचार गर्नु भनी श्रेष्टा बनाई चुइंकी लाई रुवाई विचार गराउन पठाया । पैले पाटनमा भै पछि ३ सहरमा भै गया । नेपाली सम्बत् ७८५ माघ शुक्ल २ का दीनदेषि रुन्या प्रवंद भै गयो । फेरि यहि सालका माघ शुक्ल पूर्णिमाका दिन त्रेतायुग उदयका दिन शंषमूलमा कासिका गुजराति दामोदर नाम ब्राह्मणकन गोसत दान दिया । इनै दान लिन्या ब्राह्मणले-लब्धं दशगुणं पुष्यमिति वचन भनि एक ब्राह्मण कन १० गाइ दान गरिदिया । फेरि मछिन्द्रनाथको देवा-लयका माझ तलामा सुनका छाना बनाइ छत्रसहित गरि गजुर राषिदिया । त्रेतायुग उदय माघ शुक्ल पूर्णिमाका दिन ८ हजार रुपैयां मोल जान्या हात्ति दक्षिणि व्यास नाम ब्राह्मणकन दान दिया । फेरि ७८६ सालमा मूल चोकमा दक्षिणपट्टि तिन तल्ला देवालय बनाई गजुर राषि दिया । अधिका गजुर बीच तलामा राषिदिया । चोभा-रका चन्द्रविनायककन देवालय बनाई गजुर चढाया ।

सम्बत् ७८७ आषाढ शुक्ल ३ का दिन हरिसिद्धि देविका देवालयमा गजुर ३ चढाया । अधिका १९ गजुर तला-तलामा विचमा राषिदीया । किर्तिपुर जान्या बाटामा पूल बनाइ प्रतिष्ठा गन्या । यसै साल आश्विन शुक्ल द्वितीयाका दिन मूल चोकका विचका देवालय सुनले जलप सारि देवालय बनाइ गजुर चढाया । मूलचोकलाई अधिभंदा चोक फराक गरि बनाई दिया । फेरि चंपापुर ग्रामका वज्रवाराहि सम्बत् ७८६ चैत्र शुक्ल ८ सोमवारका दिन विश्वनाथ उपाध्याले प्रतिष्ठा गरी ई. एकादशि बृहस्पति बारका दिन ललितपट्टन सहर घुमाइ यात्रा गरि चंपापुर लगी राषिदिया ।

सम्बत् ७८८ श्रावण कृष्ण षष्टिका दिन ललित पट्टनका राजा श्रीनिवास मल्ल भक्तपुरका जगत्प्रकास मल्लसंग मिलि कान्तिपुरका लगा मध्ये उर्नतिस कोठिहरू जिति ललितपट्टनका राजाले लियापछि भक्तपुरका राजाले हामि दुई मिलि तिमिलाई राज्य वढाइदियाको साटो एक लाष रुपैया र दुई हात्ति लुभु ग्राम विसंघु यति हामीलाई देउ भनि माग्न पठाया । यसमा ललितपट्टनका राजाले केहि उत्तर नदी वंदोवस्त गर्नु पर्ला भनी रहंदा यस्तै समये कान्तिपुरका राजा प्रताप मल्लले रातुविषये एक मानिस ललितपट्टनका राजासंग पठाई भोलि केहि कुरा तिमिसंग सल्लाह गर्नुपर्न्या छ भनि पठाया र भोलिपल्ट सबेरै ललितपट्टनका राजाले प्रताप मल्लसंग टेपुदोभानमा भेट गर्दा हामि दुई सधै मिलिरहुनु नछुट्टिनु भनी सत्य-वाचा गन्या ।

यहां उप्रांत कान्तिपुर ललितपट्टनका राजा दुई मिलि भक्तपुरमाथि चढाई गरि नाला चौकोट धुलिषेल दापचा जिति अम्बल गन्या । जाहांपछि भक्तपुरका राजाले रातु-विषये सैन्य लि जाई कान्तिपुरका कोटहरूका श्रीनिवास मल्लका सेना हुं भनि कोटभित्र राति जाई ९ जनालाई मान्या ३० जनालाई समात्या । अरू कान्तिपुन्याहरू भागी गया । यहांपछि कान्तिपुरका राजा बहुतै रिसाई ठेमि नलिज्याल्ल पगरि गुतन्या छैन भनी प्रतिज्ञा गरि उतारि राष्या । तहांपछि ललितपट्टनका राजासंग मिलि भक्त-पुरका राजाले कपटसंग जिति लियांमा कोटहरूकन फेरि आफनु गन्या । भाद्र कृष्ण ६ का दिन ठेमि लिनकन घाना वस्न गया । ठेमिसहरका चारौतरफ घेरि नौ कोट बनाया । आश्विन मैन्हामा एक कोट जिति लिया । मंसिर मैन्हामा नकदेश जिति लिया । ठेमिसहरवासि

जनहरूलाई बाहिर निस्कन नदिनु हुने दुर्भिक्ष परि दुष दि माघ शुक्ल एकादशिका दिन ठेमि जिति लिया । वंदुक ६३ ढाल १०९ बलजफत गरि लुटि दुवै राजाले बाँडी लिया । यस सेनाका दल मुषिया ललीतपट्टनका पुष्पकाजि विश्वराम कांतिपुरका मूल काजि विरजु थिया । सम्बत् ७८३ वैशाख मैन्हामा थिपोजोलमाथि जगत्ज्योति मल्लले बनायाको पोषरिका छेउ स्थापना गरि राष्याका जोगेश्वर महादेव सुनका छाना भयाको देवताकन उठाइ आफना सहर कांतिपुरमा लग्या । फेरि यसै पोषरिविच राष्याका सुनका नागफणी उठाउ लगी कांतिपुरका भंडार-पालका पोषरिमा सुनका वसाहामाथि जोगेश्वर राषि नागफणी समेत राषिदिया ।

तहांपछि प्रताप मल्लले पगरि शिरमा राष्या । यस्ता तरहसंग भक्तपुरका कोटहरू जिति लियाउप्रांत पनी राजा प्रताप मल्ल भक्तपुरका कपटबुद्धिदेषि बहुते रीसायाका थिया र संवत् ७८३ भदौ मैन्हामा भक्तपुरका समीप चारौंतरफ कोट बनाई कांतिपुर ललितपट्टनका दुवै राजा मिलि ठाना वसि घरिराषदा भक्तपुरवासि जनहरू कोई ढोकावाहिर निस्कन सकेनन् । यहांपछि कुन्यु लाई राष्याका धान सब झांटी पठुवासमेत वोकाई कांतिपुर ललितपट्टन लग्या । ललितपट्टनका राजाले भन्दा दोवर अन्न कांतिपुरका राजाले लग्या । तहां उप्रान्त भक्तपुरवासि जनले षान नपाई बहुते दुःख पाई धेरै मानिस मर्न्या । एक वर्षसम्म ठाना ताहां रहंदा कोई ग्रामबाट चावल च्यूरा वेचनु जान नदि राष्या । सहरभित्र अतिदुर्भिक्ष भै दामका १२ गेडा मकै मोहोरका २ पाथि चावल भै जांदा किन्न पनि नपाउंदा बहुते गरिप भै षान नपाउंदा रूष पात कपास वीज घास पर्ज्यंत षान लाग्या । फेरि प्रताप मल्ल राजाले इनायदोमा राष्याका ढुंगाका सिंह २ उठाई ल्याई आफना राजदुवारमा राष्या । पोषरिका ढुंगाहरू ढुंगाका तोरण समेत उठाई कांतिपुर लग्या । ललितपट्टनका राजाले मात्र किर्ति विगारि केहि कुरो लियनन् । भक्तपुरवासि जनले अनेक पुस्तक घर धनाचहरूकन वेचि षाया । वेचदा पनि लिन्या कोई नहुंदा सहरवासि जनहरूले षान नपाउंदा श्रुंगार गर्न समर्थ नभै स्त्रिहरू गर्माश्रित कोई भयनन् । मर्न्या सिवाय जन्मन्या कोई भयनन् । कोई मानिसहरू रात्रिविषय सहरबाट जिवको माया मारि निसकि परदेश भागी गया । यस्तो समय ललितपट्टनका मूलकाजि विश्वराम बेरामि भया । दुवै सहरका सेना ठाना छाडि फकि आया । ७८४ कार्तिक कृष्ण ९ का

दिन मूलकाजि विश्वराम षस्या । ई काजि लडाईंमा बहुते सुरा थिया । जोगि संन्यासि पर्देशिहरू ब्राह्मणहरूकन अन्न वस्त्र दी वारंवार भोजन गराउंदथ्या ।

बाहां उप्रान्त प्रताप मल्ल राजाले भक्तपुरका राजा त अतिदुर्बल भया भनी ललितपट्टनका राजा श्री निवास मल्लकन कपटसंग वोलाई वंदिषानामा राषनको मतलब ठहराई पठाउंदा राजाका मन्मा बहुते संका प्राप्त भयो । तैपनि जान तैयार हुंदा मक्षिद्रनाथ एक जनाका सरिरमा प्राप्त भै प्रताप मल्लका मतलब संक्षेपसंग आज्ञा गर्दा श्रीनिवास मल्ल राजाले हामि दुवै जनाको जिव छंज्याल नछुट्टिनु भनि अघि सत्य वाचा गरि देवताका स्थानमा तांवापत्र गरि राष्याको छंदा पनि प्रताप मल्लले ममाथि गेस्ता दुस्ट बुद्धि गन्या भनी मन्मा विरोध भै डराई कांतिपुर गयेनन् र कांतिपुरका राजाले अब म एकला हुन लाग्या भनि डराई गुप्तसंग भक्तपुरका राजासंग मानिस पठाई हामि दुईको संघि गरि मिल्दछु भनि अनेक तरहसंग भनि पठाउंदा पनि भक्तपुरका राजाले प्रताप मल्लको विश्वास नमानि केहि उत्तर दियनन् । यहि वार्ता ललितपट्टनका राजाले सब थाहा पाइ आफना पुरोहित विश्वनाथ उपाध्याका माहिला छोरा मधुमुदन उपाध्याकन संघिको वार्ता केहि भक्तपुर पठाउंदा सम्बत् ७८५ वैशाख शुक्ल द्वादशिका दिन भक्तपुरका राजा जगत्प्रकाश मल्ल भक्तपुरवासि प्रजाको दुःख कष्टदेषि अति दुःख मानि दाहि कपाल पनि नषौरि लामालामा री गरि अति मलिन मुख गरि ललितपट्टनका राजासंग सरन भाउंदा श्रीनिवास मल्ल जाइ लिन गया । सहरभित्र ल्याई भोलिपल्ट हाही कपाल षौराई असल वस्त्र पैह्राई फेरि उंको दुःखदेषि करुना गरि उनका राज्य आफुले लियाको सब सपुर्त गरिदिया । थोरै दिन आफना राजकुलमा वास गराई विदा दि पठाया । उस्ताक कांतिपुर ललितपुरका कौनै राजाले पनि भक्तपुरका मूल तलेज्युक्मे दर्शन पाउंदैनथ्या । श्रीनिवास मल्लले धेरै पुजाको सरजाम तैयार गरि जाई तुलजा भवानिको दर्शन गन्या ।

अहांपछि कांतिपुरका राजा एकला हुन गया । सम्बत् ७८५ ज्येष्ठ शुक्ल दसमि हस्ता नक्षत्रका दिन भक्तपुरका राजा जगत्प्रकाश मल्लले देवालय बनाई ललितपट्टनका विश्वनाथ उपाध्याकन भक्तपुरमा लगी श्री हरिसंकर मूर्ति स्थापना गराया । सम्बत् ७८५ आश्विन मैन्हामा मदाल-

सोपाष्यानको नाच बनाई मानिग्लमा नचाया । सम्बत् ७८६ कार्तिक शुक्लमा पुत्र जन्म्या । ७५ दिन मात्र वाँचि षस्या । यहि साल तंबवहालका देवालयका विच-तलामा सुनका छाना छाई सुनका छत्र सुनका पुष्प माला चढाया । ललितपट्टन भक्तपूरका राजा मिलि रह्याका थिया । सम्बत् ७८६ आषाढ मैन्हामा केहि कारण नभै भक्तपूरका जगत्प्रकास मल्ल प्रताप मल्ल राजासंग मिल्न गया । थोरै दिनपछि प्रताप मल्ल राजाले काँतिपुरका दरवार बनाउना निमित्त भक्तपूरका राजासंग १४ हजार गोटा काठ देउ भनि माग्दा इनसंग मिली बढिया हवैन भनि ठानि छ मैन्हा पछि फेरि श्री निवास मल्लसंग मिल्न आया । यस कुरामा भक्तपूरका प्रजाले आपना राजाकन प्रताप मल्लसंग लिन गयाको नचाहिदो काम गर्नु भयो भनि पै गन्या ।

सम्बत् ७८७ साल आषाढ मैन्हामा पुनर्वार ललितपट्टनका राजको प्रताप मल्ल राजासंग भेट भै सलुक गरि आवतजावत गर्न लाग्या । ताहांपछि भक्तपुरका राजा यकला हुन गया । सम्बत् ७८७ भदौ मैन्हामा प्रताप मल्लले हरिसिद्धि देविका देवालयमा सुनका छाना बनाइदिया । सम्बत् ७८८ कार्तिक कृष्ण पंचमिका दिन वुंगमतिमा रुद्रकुंड भैरवकन सुनका तोरण बनाई चढाया । अधिबाट भैरवकन मलाई ठुलो सुनका मुष बनाई स्थापना गरिदिया । श्रीमछिन्द्रनाथका आषाढ आंशु बहि आयो । एस साल धुमकेतु पनि उदय भयो । फेरि वाग्मतिमा गोकर्णदेवि देवपट्टनसम्म दुद जस्तो शुक्ल वर्णको जल बह्यो । राजा श्रीनिवास मल्लले सम्बत् ७८८ पौष वदि १० का दिन यथाक्रमले शान्ति गराया । सम्बत् ७८८ श्रावण मैन्हामा नीलकंठ जाई स्नान गरि अनेक दान पुन्य गन्या । सम्बत् ७८९ बैसाष शुक्ल चौथीमा सिद्धिनरसिंह मल्लका लवट पुत्र कृत्तिसिंहले स्वठमा तिनतल्या देवालय बनाया । सम्बत् ७८९ ज्येष्ठ शुक्ल येकादशिका दिन कुम्भेश्वर स्थान सर्वेश्वर कन सुनका नाग बनाई चढाया । सम्बत् ७९० साल फागुण सुदि सप्तमिका दिन देगुतलेका गजुरका चार कोनामा ४ गजुर बनाई चढाया । सम्बत् ७९० ज्येष्ठ कृष्ण पंचमी आदित्य वारका दिन भंडारपालका छेउमा देवालय बनाह यथाक्रमले इमाजु देवीकन स्थापना गरिदिया । सम्बत् ७९१ कार्तिक शुक्ल दशमिका दिन क्काथ बालकुमारि स्थानमा उचित प्रमाणले राष्याको षम्वामाथिका मयूर सारि दोश्रा मजुर बनाई राषिदिया । यसै साल थक्ष महालक्ष्मि पीठमा षम्वा षडा

गरी सुनका सिंह बनाइ राषिदिया । ७९१ साल चैत्र कृष्ण त्रयोदशीका दिन ललितपट्टनमा भक्तपूरका विस्क्यातका प्रमाणले यात्रा बनाइ चतुर्दसिका दिन लिंग ढालनुपर्न्या रीत चलाया । फेरि रामायणका नाच बनाया । यस नस्वका वांदरहरू नाटेश्वरका प्रभावले सिद्धि पाई वडो अद्भुतसंग चटकौ गन्याले गन्या झै तमासा गरि नाचदा सहर गाउँका धेरै मानिस तमासा हेर्न आया । सम्बत् ७९१ साल बैसाष शुक्ल चतुर्थिका दिन १६० तोला सुनका वादर बनाई चढाया । सम्बत् ७९१ साल ज्येष्ठ कृष्ण ५ का दिन देवालय बनाइ सुनका छाना गजुर चढाई ठाउँ सारि लक्षाहुति यज्ञ गरि श्री तुलजाभवानिकन देवालय स्थापना गरिदिया ।

श्रीनिवास मल्ल राजा नायक भै भक्तपूरका राजा गोर्षाका राजा तनहुंका राजा सहित गरि जाई मकवानपूर जिति पछि सलुक गरि शुभ सेन राजाले श्रीनिवास मल्ल राजाकन हाति २ चढाया । इनै हाति मध्ये एक हाति गोर्षाराजालाई दिया । सम्बत् ७९२ माघ मैन्हा मोरङका राजा हरिहर सेन राजा आई सिधुलिमा चढाई गर्न आउंदा मकवानपुरका राजा शुभ सेनले थाहा पाई जाई धेरैलाई मारि धेरै वस्तु लुटि घोडाहरू लुटिलिया । ललितपट्टनका राजाले विसंषुका खसहरूद्वारा मोरंका राजाकन हटाएर पठाया । तिनहरूले धेरै वस्तु लुटि ल्याया । सम्बत् ७०२ माघ शुक्ल श्रीपंचमीका दिन मछिन्द्रनाथकन सुनका ढोका तोरण समेत राष्या । यसै ढोकामा राजाले श्लोक बनाई राषिदिया ।

मत्स्येन्द्रं योगिनः प्राहुः शाक्ताः शक्तिं वदन्ति यम् ॥

बौद्धा लोकेश्वरं तस्मै नमो ब्रह्मव्यरूपिणे ॥१॥

नेपालान्दे लोचनच्छिद्रसन्ते ७९२

श्री पंचम्यां श्रीनिवासेन राजा ॥

स्वर्णद्वारे स्थापितं तोरणं च

सार्धं श्रीमल्लोक्तगाथस्य गेहे ॥२॥

सम्बत् ७९३ फागुण शुक्ल दशमिका दिन आफै-राजाले ५ श्लोक बनाई शिलापत्रमा लेषाई अरू विस्तार नेपालि भाषामा लेषि सुनले भरि यात्रा गरि देश घुमाई श्रीमछिन्द्रनाथका देवालयमा पूर्वपट्टि थापिदिया । सम्बत् ७९४ बैसाष शुक्ल चतुर्थि बुधवारका दिन श्रीमछिन्द्रनाथका रथमा सुनको षटजला राषि यात्रा गराया । यहि साल काँतिपूरका राजा प्रताप मल्ल परलोक भयापछि

अधि प्रताप मल्लले साहिंला पुत्रले राज्य गर्नु भन्थ्योको रहेछ र यो त वेनिती भयो भनि श्रीनिवास मल्ल जोग नरेन्द्र मल्ल भक्तपुरे राजा नितामित्र मल्ल इनैका भाई समेत ४ जना सामेल भै कांतिपुर जाई श्रीनिवास मल्ल प्रमुख भै तिन पुत्रमध्ये ज्येष्ठ नृपेन्द्र मल्लकन राज्याभिषेक दिन लाया । इतिहस सातै राजा सामेल भै सभा गरि बडो उत्सवसंग नाच कीर्तन गराया । सम्वत् ७९४ आश्विन मैनहामा सेनराजाहरूको तक्रार भै मिलि शुभ सेन नाम राजा आई महद मान्ग आउंदा ललितपट्टनका राजा प्रमुष भै भक्तपुर कांतिपुर तनहुंका राजा सामेल भै पूर्वतिर हरिहर सेन राजाका मोरंगमाथि चढाई गरि रावा हलेसि आदि १७ ग्राम जिति शुभ सेन राजाकन दी फकि आया । दोश्रो साल मोरंगबाट ४ हात्ति शुभ सेन राजाले श्रीनिवास मल्लकन चढाइ पठाया ।

सम्वत् ७९४ मार्गशिर शुक्ल एकादसिका दिन भाग नाम काजिले लामु सतल वनाई उमामहेश्वर स्थापना गरिदिया । फेरी शिवालय पनि स्थापना गन्या । सम्वत् ७९५ चैत्र शुक्ल चतुर्थिका दिन श्रीनिवास मल्लका महातारि आपुख नाम रानि परलोक भइन् । सम्वत् ७९६ माघ कृष्ण ६ का दिन श्रीनिवास मल्ल राजाले भक्तपुरका राजा दुई भाई कांतिपुरका राजा तिन भाई तनहुंका राजा गोर्षाका राजा मकवानपुरका राजा दशपतिकन राषी पुत्र योगनरेन्द्र मल्लकन वर्तवन्द गर्दा बडो उत्सव गरी यात्रा गन्या । यस समये अधि भैरवका राजाहरू परलोक भै नेपाल पर्वतका राजाहरू बालक हुंदा इन राजाले सम्वत् ७९५ ज्येष्ठ शुक्ल ३ का दिन कांतिपुर भक्तपुर तनहुंका राजा काजि प्रमाण सामेल गरि श्रीगुह्येश्वरिमा जाई हामिहरू यति राजामा कसैले कलह नउठाउनु । आपुसामा मिलि आपना-आपना राज्यको भोग गरि मित्रत्व गरि मिलि आनन्दसित रहनु भनि वाचा बांधि पुसि राजीसित सवले कसम षाया ।

सम्वत् ७९५ भदौ मैनहामा इकुहिटिमनिका घेतमा एक धानका विजमा १२४ धानका वाला उबजिरहंदा राजा प्रजा सव जाई हेर्न गया । सम्वत् ८९५ चैत्र शुक्ल पंचमीका दिन श्रीनिवास मल्ल जितामित्र मल्ल नृपेन्द्र मल्ल यि तिन राजा र गुरु प्रोहित चौतरा प्रमाण सव समुह भै मानिसहरू मर्दा १२ दिनमा घर सुद्ध । तेह्रौं दिनमा चाहिंदो कर्म गरि ब्राह्मण भोजन गराउनको रित चलेको थियो । यस रितमा प्रजाहरूले सर्वकिया पुन्या-

उन नसकी कर्महिन हुन जांदा शास्त्र स्मृतिका वचन प्रमाण गुरु प्रोहितहरूको वचन ली तिनै सहर आदि सव प्रजाले ४५ दिनमा सर्पिडी जोर्नु । राजकुलमा मात्र तेह्रौं दिनमा सर्पिडि जोर्नु भन्थ्यो वंदेज बांधि तामापत्र गरि ललितपट्टनका मूलचोकमा टांसिदिया । सम्वत् ७९६ वैशाख शुक्लमा हतपात्रदेवि चौकाठसम्म दरवार बनाई संपूर्ण गन्या । सम्वत् ७९९ वैशाख कृष्ण ८ का दिनमा निग्लभट्ट आगम मूल चोकमा स्थापना गरिदिया । फेरि मूलचोकमा भगवति धुंवहा भैरव नाटेश्वर स्थापना गरिदिया । सम्वत् ८०० ज्येष्ठ कृष्ण ४ का दिन अमरसिंह कुवरले कोवहालमा हुंगाका देवालय बनाई श्रीकृष्णकन स्थापना गरिदिया ।

सम्वत् ८०१ मार्ग शुदि ६ का दिन भीमसेनका देवालय ठुलो गरि तिन तला गरि गजुर चढाया । फेरि किर्तिपुरमा कोट घर बनाई गजुर चढाया । सम्वत् ८०१ पौष कृष्ण अष्टमीका दिन रात्री दिग्दाह भयो । फेरि अति लामु धुम्रकेतु उदय भयो । ठुलो एक तारा पनि उदय भयो । फेरि अकस्मात् आकाशमिषय सब्द भया । जेष्ठ शुक्ल ७ का दिन रातृविषे भूमीकम्प भयो । धेरै घरहरू भत्क्या । सम्वत् ८०० माघ कृष्ण २ का दिन साह्रै तुषार वृष्टि भयो । पुत्रले मंत्रिका बेलले दरवारका धन द्रव्य वोसारि लगनका स्थान संधि बसि वेपारिकन झिकाइ वेपार चलाया । न्हुपुषुल वनाया । दरवार बनाउनको पनि इक्षा गन्या र छोराले ममाथि अप्रति गन्या भनि बहुते रिमाई राजाको काम गर्न यदि आयो त क्या होला । उसको मन्सुवा पुन्याई देउ भनि सांन सोभावका राजा हुनाले राजकुलमा बोलाइ सम्वत् ८०५ पौष कृष्ण ५ वृहस्पतिवार हस्ता नक्षत्र शुक्रमान योगका दिन पुत्र योगनरेन्द्र मल्लकन सुवर्ण नदिका कलस स्थापना गरि राज्याभिषेकका विधि पुन्याई राज्याभिषेक दिया ।

बाबा सिद्धिनुसिंह मल्लका कार्तिक भर्का नाच जगाई मछिन्द्रनाथकन धेरै गहना गुठ राषी नीतिसंग प्रजा प्रतिपालन गरी धेरै धर्म किर्ति यस वडाइ धन्य कहाइ सम्वत् ८०१ माघ शुक्ल एकादशिका दिन राजा श्रीनिवास मल्ल परलोक भै गया ।

अस्य पुत्र योग नरेन्द्र मल्ल वर्ष २१ । इन राजाले सम्वत् ८०३ वैशाख कृष्ण ११ का दिन आपना महतारि मृगावती रानिका नामले पोषरि बनाइ सुनका नाग फणि-

माथि बालगोपाल स्थापना गरीबिया । सम्बत् ८०५ भदौका ८ दिन भाग नाम काजि बाबाका पालादेशिकाले सर्वकाजिहरूभन्दा बडो भै आफ्ना मनोज्ञ गर्दा रानिकन वेभज्यादिका वचन गर्दा प्रजाहरू राजि नहुंदा राजाले जुक्तिसंग मान षोसि पछिवाट मारिदिया । सम्बत् ८०७ फालगुण कृष्ण अमावास्याका दिनदेशि देश पूर्वपट्टि मैदान वडाई घोडाजात्रा प्रतिवर्ष गराया ।

सम्बत् ८१० मा कांतिपुर भक्तपुर मिल्‍याका वष-
तमा भक्तपुरमाथि चढाई गरि ढाल तरवार वंदुकहरू लुटि १२८ मानिस पक्रि ल्याया । यहि साल मछिन्द्र-
नाथका जात्रामा रथ ढलदा एक बांडाका शरीरमा देव
प्राप्त भै दर्बारामा आई तिमिहरूले केहि सदेह मानु पर्दैन ।
रथ ऐले षडा हुन्या छ भन्दा राजाले यो कुरा निश्चय
हो भन्या बाह्र १२ पल सुनको गहना चढाउंला भनी
भाष्या । तहांपछि मछिन्द्रनाथकन रथबाट झिकि वाटामा
राषि काठको ठेवा लाई डोरिले नानि रथ षडा गरि फेरि
यात्रा गन्या । अधि भाष्याको सुनसिक्रि माला वनाइ
चह्लायो । सम्बत् ८१२ फागुण शुक्ल १२ का दिन
लक्षाहुति यज्ञ गरि तुलजा भवानिकन गजुर चढायो ।
यहि साल मछिन्द्रनाथका ढलमाको भैरवका मुषबाट
पसिना चुहीयो । चौथा दिनमा सहरका उत्तरपट्टि अग्नी-
प्रवेश भै धेरै घर जल्या । सम्बत् ८१३ माघ शुक्ल १०
आदित्य वारका दिन जोगनरेन्द्र मल्लले देगुतलेमनि
षम्ब षडा गरि आफ्ना मूर्ति दुस्त गरी सुनका वनाई
स्थापना गरि बसायो । यहि साल इश्वरदास काजिले
नुगलमा भवानिसंकर स्थापना गरि दियो । इन राजाकी
राउन्तिनी स्त्री भनि पैले भनि मंडप वनायो । वाज्या
सिद्धिनृसिंह मल्लबाट कार्तिक महात्म्य नामका नाच
वनायो । आफै ग्रन्थकारि भै यसमाथी फेरि श्रीनीवास
मल्लले थपि वनायो । यसमाथी फेरि श्रीजोगनरेन्द्र मल्लले
थपि नचायि नाचकन जगायो ।

सम्बत् ८१५ साल गोदावरि तिर्थमा जाई अहोरात्र
जज्ञ गरि गोसत दान दियो । सम्बत् ८१४ मछिन्द्र
नाथका जात्रामा अधि मछिन्द्रनाथ नेपालमा ल्याउन्या
नरेन्द्रदेव राजाको मूर्ति षड्ग भक्तपुरका राजाले सौपि-
दिनुपर्न्यामा उस्ताक भक्तपुरका राजासंग मेल नहुनाले
भक्तपुरका राजा बाहेक गरि आफुले षड्ग ली कर्म
चलायो । सम्बत् ८१५ सालदेशि चैत्र मैहामा जवरा
स्थापि रामनवमिक्रम वर्षप्रति चलायो । सम्बत् ८१६

माघमा भक्तपुरका राजासंग मेल नहुंदा चांगुनारायणका
साटो ललितपट्टनका आदिनारायण स्वथटोलकाकन पूजा
रायो । यहि साल योगनरेन्द्र मल्ल देवघाट स्नान गर्न
जांदा तनहुंका राजासंग र पर्सुराम थापासंग भेट भयो ।
तनहुंका राजाले २ हात्ति दियो । तहांपछि मकवानपुरका
वाटो गरि फर्कि आयो । इनै हात्तिमध्ये एक हात्ति
जितामित्रकन दि मिल्‍यो । थोरै मैहामा कांतिपुरका
राजाले योगनरेन्द्र मल्लकन एक हात्ति दि भेटि मिल्‍ि
भक्तपुरमाथि चढाइ गरि नाला सांगा जिति फर्कि
आयो ।

सम्बत् ८१७ ईश्वरदास काजिले वकाथछेपिथ वाल-
कुमारिकन तिन तला देवालय वनाई गजुर चढायो ।
यही साल राजाले कुभेश्वरका देवालय पांच तला गरि
वनायो ।

सम्बत् ८२१ माघ शुक्ल एकादशिका दिन यज्ञमंडप
वनाइ होता पूर्णानंद उपाध्याले अग्निस्थापन गरी कोटचा-
हुति जज्ञ गन्या । श्रीकुभेश्वरमा गजुर चढायो । सुनका
जलहरि राषिदियो । तिन दिनपछि यहि जापमा अधिका
भिमसेन फेरि तामस मूर्ति दुःशासन वधका ध्यान गरि
भूत भूतिनि सहित गरि मूर्ति वनाइ अचारहरूले रातृ-
वाल देशवलि गराई यात्रा गरि दोवाटापिछे छाग मेष
हंस बली चढाइ सहरका सब नाच वाजा सहित गरि
वडो उत्साह गरि देश घुमाई जज्ञमंडपमा लगी यथा-
क्रमले प्राणप्रतिष्ठा गरि देवालयमा राषि जिवन्यास
दियो । कस्ता तहसंग जगायो भन्या नाकका छिद्रमा
पिउरि घुसारि राष्या । जीवन्यास मत्र सिद्धिका
प्रभावले जव स्वासवाट प्युरि उडायो तसै क्षणमा
राजाले भयो भनि थाम्या । तहांपछि राजा बहूतै खुसि
भै आफ्ना हातको नवरत्न अंगुठि भीमसेनका अंगुलीमा
राषी दियो । इ भिमसेन वडा प्रतक्षका हुन् । भक्तपुरका
राजाले ललितपट्टनका राजामाथि रिस गरि संतान सून्य
हुन्या क्रीया गरि सिवस्थापना गरि जलहरिसामन्य उत्तर
दरवार पारि स्थापना गरि दियो । यो कुरा योगनरेन्द्र
मल्ललाई अधि थाहा नहुंदा इनका पुत्र रिद्धिनृसिंह मल्ल
वालपैमा षस्या । सभापालीमाथि पनि तला होच्याई
धुरिमा हनुमान थापिदियो । धर्मधारा धवलहीटि पनि
भर्नु नपर्न्या जलधेनु वागमति उत्तरवाहिनि भै रह्याको
सोझो गरि बहाइ उत्तरवाहिनी नगराई विगान्या । कोटा-
रोकामा जंत्र गाडि फेरि दियो । सभापालिमा तला

होचाई धुरीमा हनुमान् थापिदिया । बालकौमारीका स्मसान फेरिदिया । मानिस मर्दा गल्ली २ मा रोइ विचार गर्नु पर्न्या रित चलाया ।

सम्बत् ८२६ भाद्र कृष्ण ७ का दिन भक्तपुरका राजा भूपतिन्द्र मल्लका राज्ये वभू दषल गर्न निमित्त चागु जाइ वस्या । दलमुषि चौतरा आनंदहरि थिया । यस लडाइमा हात लिन सकेनन् । श्री बज्रजोगिनी चांगुनारायणका दर्शन गरि सकि रहदा भक्तपुरका मंत्रीका षेलने तमांकुमा विष राषि घुवाउँदा सम्बत् ८२६ कातिक शुक्ल यकादशिका दिन योगनरेन्द्र मल्ल चांगुमा परलोक भया । यसै दिन डोलामा राषी ललितपट्टनमा ल्याइ राष्या । काँतिपुरका भूपालेन्द्र मल्लका रानी र छोरा महेन्द्र मल्ल काजि प्रमान सुद्धा आई विचार गरि भोलिपल्ट पलंमा राषि संखमूलमा लग्या । इनका संसर्ग सति जान्या रानि २ राउत्तिनी जना ७ बाहिरका जना २३ जम्मा सति जान्या ३२ गया । संस्कार गरि सक्यापछि चतुर्दशिका दिन राजाका भंडारहातिहरू काँतिपुरका प्रजाहरूले लैजान लाग्दा ललितपट्टनका प्रजा सब उठि काँतिपुरमाहरूलाई जाहां पाया ताहां मान्या । एस्ता तरहसंग मर्दा १०० जनालाई मारि सक्यापछि काँतिपुरका राजा रानि काजि कोठामोच्याहरूकन पुन्याउन पठाया ।

सम्बत् ८२३ कातिक कृष्ण ११ का दिन छोरीपट्टिका संतान लोकप्रकाश मल्लकन भक्तपुरका राजा आई अभिसेष दिन लाग्या । तहापछि हातिमा सवार भै देशयात्रा गन्या । इ राजा योगनरेन्द्रका पुत्रि योगमति रानिका छोरा हुन् ।

सम्बत् ८२६ साल वर्सात नहुंदा योगमति रानि र लोकप्रकाश मल्लले सबै ठाउँ देवताहरूकन पुजा पाठ मान्य गरि पानी मगाया । यहि साल आषाढ मैन्हामा बज्रवाराहि बालकुमारि स्थानदेषि माथि बढी जाहेर भया । फेरि कुइनास गणेश पनि किर्तिपुर फर्किरह्या । सम्बत् ८२७ आश्विन वदि षष्टिका दिन लोकप्रकाश मल्ल ११ मैन्हा मात्र राज्ये भोग गरी मृत्यु हुंदा भया ।

बाहां उप्रांत बौद्ध मल्ल कुंवरका छोरा इन्द्र मल्लकन राज्याभिषेक दिया । इ राजा बालक हुनाले लोकप्रकाश मल्लका महतारि योगमति रानिले काँतिपुरका राजाकन बोलाई मज्यादा माफीक कर्म चलाई मछिन्द्र-

नाथकन जात्रा गन्या । इनै योगमति रानिले हुंगाका देवालय बनाई श्रीकृष्णकन स्थापना गरि दिईन् । सम्बत् ८३४ चैत्र वदि २ का दिन श्रीमछिन्द्रनाथका मुष उप्कि आयो । सम्बत् ८३५ पौष वदि २ का दिन बालक राजा इन्द्र मल्ल सितला भै परलोक भया ।

माघ शुक्ल १३ का दिन सतगल घरका रिद्धिनरसिंह मल्लकन ल्याइ राजाभिषेक दिया । भोग वर्ष २। सम्बत् ८३७ ज्येष्ठ कृष्ण अमावाश्याका दिन शिद्धिनरसिंह मल्ल परलोक भया ।

सम्बत् ८३७ आषाढ शुक्ल पूर्णिमाका दिन काँतिपुरका राजा महेन्द्र मल्लेकन मणिमंडपमा सिंहासन राषी राज्याभिषेक दिया । भोगवर्ष ५। इ राजा सुद्ध सूर्यवंसका हुन् । इन राजाले काँतिपुर ललितपट्टन दुवै सहर भोग गन्या । इनका पालामा सम्बत् ८३६ चैत्र महिना देषि काँतिपुरमा महामारि आइ घरै मानीस मन्या । असारदेषि ललितपट्टनमा मन्या । ताहाँपछि भक्तपुरमा मन्या । काँतिपुरका महिन्द्र मल्ल ललितपट्टनका राजा रिद्धिनरसिंह मल्ल भक्तपुरका राजा भूपतिन्द्र मल्लका पज्यायमा पैले हाति घोडा आदि पशु-पछिहरू असंख्य मरि पछि मनुष्य मन्या । तिन सहर आदि ग्राम सर्वमा मर्दा व्यवहार विचार संचार सब बंध भै हाहाकार भै गया । सम्बत् ८४१ ज्येष्ठ शुक्ल १४ का दिन व्याघ्र भैरवका नेत्रदेषि मनिको मूष पतन भयो । सबै देवताहरूका स्थानमा उपद्रव भया । यस्ता तहसंग महाउत्पात भयापछि सम्बत् ८४२ भाद्र कृष्ण ११ का दिन अधि भास्कर मल्ल नाम भएका पछि महिन्द्र मल्ल कहायाका काँतिपुर ललितपट्टन दुवै सहरका राजा महेन्द्र मल्ल परलोक भया ।

बाहां उप्रांत ललितपट्टनका राजाले महामारि उपद्रव सांगे निमित्त सम्बत् ८४३ माघ कृष्ण षष्टिका दिन लक्षाहुति जज्ञ मेन्न र भगवतिदास नाम दुइ काजी र राजा प्रमुख भै संपूर्ण गन्या । सम्बत् ८४४ ज्येष्ठ शुक्ल ७ का दिन मछिन्द्रनाथवाट बहालदा कुकुरले छोयो । फेरि वृगमति पुग्यापछि सुंगुरले छोयो र प्रायश्चित्त गराया । फेरि काँतिक गौरिकुण्डवाट मांस उत्रि आयो । फेरि गुह्येश्वरि कुण्डवाट हिलो जाहेर भै आयो । फेरि चांगुनारायणका सिर जमिन्मा षसिरह्यो । फेरि भक्तपुरका भैरवकन चढाई राख्याको महिषको शिर जिभ्रो निकालि उफन लाग्यो । फेरि पनीतिमा ठेचोमा

देवगणहरू अघि सरि रह्यो । सम्वत् ८४५ सालका मछिन्द्रजात्रामा धलमाको मुषका नाष आषा मूषवाट धेरै दिनसम्म पानीको बूद गीदै रह्यो । यहि साल भक्तपुरका राजा एकला थिया । तिनले गोर्षाका राजाको सैने झीकाई भदौमा विसंषु दषल गरि लिया । फेरी ललितपट्टनका राजाले कार्तिक मैन्हासा गोर्षाका सैन्यकन हात लि योगप्रकाश मल्लले विसंषु आफना गन्या । जहांपछि भक्तपुरका राजाले कांतिपुरका राजालाई एक हाति र १३००० रूपैया दी जोगप्रकाश मल्लकन एकला गन्या । फेरि थोरै दिनपछि जगज्जय मल्ल योगप्रकाश मल्लसंग मिलन आया । फेरि मैन्हा दिनपछि कांतिपुर ललितपट्टन भक्तपुरका तिनै राजा कोटेश्वरमा भेट भै भक्तपुरका राजाले २ हाति २४००० रूपैया दिदा जगज्जय मल्ल जोगप्रकाश मल्ल गोर्षालिले तिन भाग गरि वांडि लिया ।

सम्वत् ८४६ वैशाषमा मछिन्द्रनाथका देवालयमा चारैतर्फ ढुंगा वसाइ मिलाइ प्रतिष्ठा गन्या । जहां कांतिपुर ललितपुरका राजा मिलि भक्तपुरमाथि चढाई गरि फुलवारि नांबुढा दापचाका जगा जिति फकि आया । कांतिपुरका राजाले भक्तपुरका राजासंग हाति २ र १८००० रूपैयां लिया । सम्वत् ८४९ भाद्र कृष्ण १२ का दिन जोगप्रकाश मल्ल परलोक भया । विष्णु मल्लकन राज्याभिषेक दिया । भोगवर्ष १५। सम्वत् ८५१ पौष महिनामा जगज्जय मल्ल र विष्णु मल्ल राजा मिलि भक्तपुरमाथि चढाई गरि नाला सांगा आदि ६ ग्राम जिति ३।३ ग्राम वांडी लिया । विष्णु मल्ल राजाले आफना भागमा गोर्षालिहरूकन राषि आया । जहांपछि तिनै राजा भेट भै भक्तपुरका राजाले आफना ग्रामहरूकन छुटाउन निमित्त हाति र रूपैयां दि पठाउंला भनि कवुल् गराई फकि आयापछि कवुल् नपुन्याउंदा रिसाइ चोरपुरमा ठाना वस्न गया । भक्तपुरमा ठाना वस्न गया । भक्तपुरका राजाले तनहुं लमजुङ मकवानपुरका सैन्य आफुसित मिलाई आइ हटाई पठाया । १२० जना गोर्षालीहरूकन समाति ग्रामहरू आफनु गरि लिया । जहांपछि रणजित् मल्लले विष्णु मल्लकन रूपैयां दि आफुसंग मिलाया ।

जहांपछि कांतिपुरका राजाले गोर्षालिकन आफुसंग मिलाई ललितपट्टनका राज्य लामुडांडा दषल गरि गोर्षालीकन राष्या । फेरि विष्णु मल्ल राजाले गोर्षालीकन आफुसंग मिलाइ लामुडांडा आफनु गन्या ।

सम्वत् ८५१ आषाढ कृष्ण ५ का दिन श्रीमछिन्द्रनाथकन ठुलो चांदिका ब्रह्मकुप वनाइ चह्याया । फेरि सम्वत् ८५४ माघ शुक्ल १ देषि आरंभ गरि चौकाथ नाम गरि अति सुंदर गरि प्रजागुहार मागी ३ मैन्हाभीत्रमा पुरानो भतकाई दरवार वनाया । सम्वत् ८५७ साल विष्णु मल्ल राजाकी रानी चन्द्रलक्ष्मी देवीले श्रीतुलजा भवानि प्रिति गरि ठुलो घंट चह्याई सुनका छाना छाइ गजुर चढाई सम्वत् ८६० पौष कृष्ण सप्तमिका दिन श्रीपशुपतिनाथकन चांदिका जलहरि वनाई चह्याया । महास्नान यज्ञकर्म गराया ।

यहि साल फाल्गुन शुक्ल ९ का दिनमा विष्णु मल्ल राजाकि रानि विष्णुमति देवीले मातातीर्थमा अघि एक धारा मात्र थियो पछि जगा सुन्दर गरि वनाइ येका धारा वनाई प्रतिष्ठा गरिन् । सम्वत् ८५२ ज्येष्ठ शुक्ल ४ संषमूलका पश्चिमपट्टि वनाई लक्ष्मिनारायण वाग्मतिकामूर्ति स्थापना गरि प्रतिष्ठाकर्म गराया । सम्वत् ८६१ पौष कृष्ण ७ का दिन महादेव कासिमा अग्निस्थापना अरि यज्ञ पूर्ण गन्या । अद्यापि अग्निहोत्र ताहांका ब्राह्मणहरूले गर्दैछन् । चार हात चार पाउ चार कान भयाको भेडो जन्म्यो । फेरि लगनखेलका माजुसिमाका ठुलो एक हांगा अकस्मात् वायु नभई ठुलो शब्द आई पछिवाट हांगा भाचियो । याहांपछि गोर्षालि र लमजुंग्या मिलि देउरालि दषल गन्या । इन राजाले वज्रवाराहि देवीका स्थानमा जगा देवालय वनाइ सिलाका महिष मूर्ति वनाई स्थापना गरिदिया । इन राजाले ब्राह्मणहरूकन विर्ता दि धर्मको सन्मान गरि जगज्जय मल्लका पुत्र आफना साला राज्यप्रकास मल्लकन राजाभिषेक दिनु भनि सम्वत् ८६५ श्रावण शुक्ल ८ का दिन पलोक भया । जहांपछि राज्यप्रकास मल्ल राजा भया । भोग वर्ष १३। इन राजाले श्रीकरूणामयेकन नाहाल पूजा रथका अगाडी ध्वजा ढलमाका पछाडि पांचतल्या छत्र चह्यायि जात्रामा प्रतिवर्ष लैजानु पर्न्या रित चलाया । सम्वत् ८६८ पौषमा राजा सिद्धिनुसिंह मल्लले वनायाका कृष्णदेवालयका अगाडिको षम्बका गरुडको नेत्रवाट रक्त वही आया । यहि साल भदौमा तनहुंका राजाले चितलाड दषल गरी लिया । पछि केही रूपैयां दी बुझाई जगा आफनु गन्या । तनहुंका राजाले लामुडांडा दषल गरि राषदा नेपालका प्रजाहरूले कपास लिन जान पनि पायनी तुला काठहरू काटन जान पनि पायोन भनि राजा राज्यप्रकास मल्लसंग विंति गर्दा सयमा काजीले म युक्ति गरूला केहि

संदेह मात्र पढेन भनि पठाया । बाह्रपछि सयभा काजिले तनहुँका राजा संग बंदोबस्त गरि लामुडांडा छुटाइ दिन भनि आफ्ना गुरुकन पठाउँदा विन्मैमा गोर्षाका राजा भाइ धनवंतसि काजिसंग सल्लाह मिलाइ लामुडांडा सपुर्द गरि पठाया र सयभा काजि रिसाइ फर्क्या । जगा छुटाइ दिन आउनुया तनहूँका राजाको गुरु बहुतै दिक और सम्बन्दा भै फर्क्या ।

सम्बत् ८७१ साल ज्येष्ठ वदि अमावास्याका दिन मछिन्द्रनाथका रथ नपुमा पुग्या । यसै दिन सूर्यग्रहण हुँदा राजा जयप्रकास मल्ल प्रभृति धेरै प्रजाहरू जाई स्नान गन्या । राजाले धेरै दान धर्म गन्या । यस्तो महापर्व अघि भै गयाको सुन्याको पनि छैन । यहि साल भिष्वाल वन र धनवंत काजिले झिलटुं गोर्षाले दषल गरि राषदा कालु पांडेसंग भेट गरि छुटाउनको बन्दो-वस्त गर्दा कालु पांडेले हामिलाइ आउन धुलासा गरि दिछौ भन्या लौ भंदा यस कुरा प्रजाहरूले नमांदा फर्कि आया । इन राज्यप्रकाश मल्लका १६ रानि थिया । स्त्रिहरूका विरोधले नेत्ररोग भयो । ज्योतिकहरूकन देषाउँदा गणेशको दोष भनि ठहुराउँदा चोभार गणेशकन देवालय बनाई गजुर चह्राई प्रतिष्ठा गर्दा तिनै सहरका राजा मंत्रीहरूकन निमन्त्रणा गन्या । भक्तपुरका राजा रणणित् मल्ल गणेश दर्शन निमित्त आया । कांतिपुरका राजा जयप्रकाश मल्लले भन्या २१ फेरासम्म बोलाउन पठाउँदा पनी अनेक विंति गरि पठाउँदा पनी आयेनन् । ज्ञानसारो पाटनका लगाभित्रको काठहरूमा आगो लाइ-दिया । श्रीगणेशदर्शन छाडि यस्ता तरहको बुद्धि गन्या । यहि षवर सुनि कालिदास धनवंत मंत्रीले गोर्षाका राजा पृथ्विनारायणलाई एक पत्र लेषी नुवाकोट दषल गरि लेउ भनी पठाउँदा गोर्षाका राजाले अवसर पाइ दषल गरिदिया । राज्यप्रकाश मल्ल राजाले ४ दिनसम्म राज गरि विधिपूर्वक प्रतिष्ठाकर्म गरि सहर फर्क्या ।

बाह्रपछि जयप्रकाशले नगकोटी झिकाई सिपाहि बनाई नेपालमा राजाका भंडार षराप गन्या । दर्माहा दिन निमित्त पशुपतिनाथका भंडार षोलि पनि लिया । थछे महालक्ष्मिका अगाडि षम्बा ढालि सुनका सिंह उठाइ रातुमा कांतिपुर लग्या । अनेक उपद्रव गन्या । ताह्रपछि कालिदास मंत्रिका घरमा नगकोटि २ प्रजाकन चाकरि राषि भेद गरि ६ मैन्हा पछि दशैमा स्थापना कर्म गरि चोकमा वसि तमाखु षाई रहंदा पर्सु प्रहार गरि कालि-

दासकन मानं लाया । इ नगकोटिहरूकन लगायि नक-वहिमा समाई मान्या । दोश्रा चाहिलाई वाग्मतीमा फेला पारि मान्या । बाह्रपछि कालिदासलाई मारि सक्या भनी जयप्रकासले बहुतै हर्ष मान्या । बाह्रपछि ठुला यक मंत्रीलाई मारिदिया भनि राज्यप्रकास मल्लको मन हारी रोगले पिडा गन्यो ।

यस्तै वषत्मा विष्णुदत्त नामा ब्रह्मचारि विरसांधना गर्न राज्य थामन सामर्थे भयाका ललितपट्टनमा प्राप्त हुंदा तिनकन बहुतै संमान गरि राजाको जय होस् भंदा कारणले वैष्णवि पीठमा साधन नाम गन्याको वांडा मंत्रसास्त्रमा जान्या थियो र साधन गन्याको चरित्र बुझ्न पठाउँदा साधन वांडाले रात्रिमा जाइ साधन गन्याको भ्रष्ट गरि यहि साधना गर्दामा थाप्याको मोहनी वांडाले पाई नहमहादेव बनाइ दुनियाले पूजाई मान्य गराई बहुतै उपाधिसंग अहंकार गर्दा पछिवाट मछिन्द्रनाथ मै हुं भनी सिरको छत्र लिन जांदा समाई ल्याइ मान्या । अघि साधना भ्रष्ट गरिदिदा विष्णुदत्त ब्रह्मचारिले बहुतै रिसाइ श्राप दि आफ्ना स्वदेश फर्कि गया ।

यह्रपछि गोर्षालाई अवस्यले राज्य होला भनी श्राप दींदा भन्या । निचका बुधि लिकन राजा प्रभृति मंत्रीले मंत्रशास्त्र भ्रष्ट गन्या । यह्रपछि ब्राह्मण देवताकन सन्मान गन्या गोर्षाका राजाले यो नेपाल राज्याभिषेक पाउला । ब्राह्मण देवताकन सन्मान गन्या उत्तरोत्तर वृद्धि होला भनी ब्रह्मचारि विष्णुदत्त मैथिलले आज्ञा गरि गयाका छन् ।

मह्रपछि राज्यप्रकास मल्लले नानाप्रकारले प्रजालाई पीडा दिकन बोलाहाको सोभाव भै नाना उपाधि गन्या । सम्बत् ८७३ चैत्र मैन्हा राज्यप्रकास मल्लका पुत्र राज-कुमार परलोक भया । यहि वषत्मा गोर्षाका राजा नेपाल षाल्टामा प्रवेश गरि फर्कि धुलिषेल षडपुमा गोर्षाका राजाले ठाना राष्या । यह्रपछि भिष्वाधन काजिले दह-चोक फर्पिड आफ्नु गरि राज्यको चलन गरि रह्या । यह्रपछि गोर्षाका राजा पृथिनाराजायण साहले नेपाल षाल्टाभीत्र प्रवेश गरि पाटनका लगाको धेरै ग्रामहरू दषल गर्दा सम्बत् ८७७ कार्तिकमा वुंगमतिमा रह्याका मछिन्द्रनाथकन पाटनमा ल्याया । नेममा रहन्या वांडाहरूले वोकाइ ल्याउनाले ग्रामहरूका मानिस सहरमा जान नदि सहरका मानिस ग्राममा जान नदि राषदा पाटनका काजि-

हुरूले केहि रूपैयां गोर्षाका राजालाई दि बुझायो । ठैव बाँडेगाउँ चापागाउँ ठेचो सुनागुठि षोकना वुंगमति फपिङ् यति ग्रामहरू छुट्याइ लिया । इनै ग्रामहरूबाट घर्षानी उठाइ रूपैयां जमा गरि गोर्षाका राजालाई महाजनहरूसंग सापट ली दियाको सापट टारि दिया । फेरि गोर्षाका राजाले थाकोट बलंबु संतुंगल दहचोक दषल गरि राषदा किर्तिपुर दषल गर्न निमित्त झपेलमा ठाना वस्न पठाउंदा विश्वजित् मल्लका सेना र जयप्रकास मल्ल आफै जाइ लडाई गरि गोर्षाका काजिहरू भैयाहरूकन मारि हटाया । गोर्षाका राजा पृथ्विनारायण साह जीवको संसय गरी दहचोक चढी भागी गया ।

राज्यप्रकास मल्लको रोग साह्रै नानाजातिका सास्त्रमा विचार गराई समस्त उपकार दान कर्म चाँहिदो गराई नाना औषधि गराउंदा पनि रोग समन नभै सम्बत् ८७८ आश्विन शुक्ल सप्तमी पर अष्टमीका दिन परलोक भै गया । अहांपछि भिष्वालधन काजीले नुसलका विश्वजित् मल्ल १८ वर्षका उमेर भयाकालाइ सिंहासनमा वसाई उपाध्या मंत्री प्रजाहरूसंग मम्मत गरि विश्वजित् मल्लकन सम्बत् ८७८ आश्विन शुक्ल ९ का दिन राजा थाप्या । भोगवर्ष २।९ ।

इत राजाले प्रजा प्रभृतिकन सुष दी राज्यको चलन गरी रह्याका थिया । इन राजाले कालिदास काजीकि छोरो चाकुवाहाल काजीका छोरोलाइ दियाकि मयजु ठकु राजाले ल्याइ स्त्रि गरि राष्या र चाकुवाहाल प्रधानका छोरोले कालिदासका छोरा देविदासको र तदि धनको बल पाइ राजामाथी दगा गरिरहंदा एक दिन विश्वजित् मल्ल राजा मछिन्द्रनाथको दर्शन गर्न निमित्त जांदा मछिन्द्रनाथकन स्थानमा मुहडा फिराइ राष्याको देष्या र राजाले आज किन लोकनाथकन डेढो गरि किन राष्याको भनी हुकुम हुंदा अरू साथका मानिसहरूले सदाका माफिक रह्याका छन् भनि विति गर्दा राजाले मनमा आज मलाई क्या भयो भनि आश्चर्य मानि दर्शन गरि फर्कंदा सिटीवाट लोट्या । ताहांपछि दर्वारमा आया । यसै दिन चौक्वाथ पंचइयालमा रह्याका थिया । उसै वषत चाकुवाहाल प्रधानका छोरोले हुंगाले हानि भाग्यो । राजालाई लागेन । यसका स्वास्ति मैले राष्या मलाई हान्याको हो भनि रिसले राजाले केहि नभनि चुप लागी रह्या । ताहांपछि राजाकन साथमा रह्याका काजि प्रधानहरूले राजामाथि यस्तो गर्न सक्न्यालाई

समाई सास्ती दिनुपछे भनि विति गर्दा राजाले प्रजाकन जाउ समाई ल्याव भनि इयालवाट भित्र पस्या । काजिहरू आफना आफना घर गया । प्रजाहरू जाई चाकुवाहालका काजिका घरलाई घेरा दिया र चाकुवाहाल प्रधानका छोरा हुई भाइले अव हात्रो जीवरक्षा हुन्या छैन सक्या सम्मको पौरुष गर्न्या हो भनि जिवको माया मारि दुइ भाइले तरवार पिचि पट्टा पेली जाई घेरा दिन्याहरूकन धपाया । प्रजाहरूकन मारि आउनु भन्या हुकुम थियन र मारेनन् । समाउन भन्या सकेनन् । ति दुइ भाइले भन्या हटाउंदा भीमसेनथान नघाई धपाया । दर्वारका ढोकाहरूमा रहेका मानिसहरू पनि दवदा यक कोइ ढोकाबाट पसि दर्वारभित्र जादा राजाले षवर पाई तलेजुमा लुकन भनि जांदा चाकुवाहालका प्रधानका छोरोले सस्त्र हातमा ली केवल मानं आटी लगायि ल्याउंदा विश्वजित् मल्ल राजाले अव मेरो जीव रक्षा हुन्या छैन भनि ठहराई यसका हातले मर्नु चाहि त आफनै हातले मरूं भनि कम्बरवाट सस्त्र हातमा ली पेट चिरि सम्बत् ८८० भाद्र वदि १४ का दिन प्राण त्याग न्या ।

एस्ता तरहसंग राजा विश्वजित् मल्लकन परलोक गराई चाँडे फकि देस त्याग गरि मधेसतर्फ भागी गया । ताहांपछि काजिहरूले थाहा पाई दर्वारमा भाई बहुतै दुषिन भयापछि धनवंत काजिले उसै वषत कांतिपुर जाइ जयप्रकास मल्लका हजुरमा पुगी जुनकन वावा भनि मानिरह्याथ्यो तस् कन चाकुवाहाल प्रधानका छोरोले दगा गरि अंतकाल पान्या । अव हजुरकन वावा भनि मात्र आयौं भनि विति गर्दा जयप्रकास मल्लले माया गरि ललितपट्टनमा आया । राजा मरण भयापछि विश्वजित् मल्लका महतारिले बहुतै विलाप गरि रोई इयालमा वसि प्रजाहरूकन मेरा पुत्रकन आहांसम्म आपदा पर्दा क्या हेरिरह्यौं भंदा प्रजाले केहि विति गर्न सकेनन् । सबै टोलाइ रह्या र प्रजाहरूकन औसरमा बल नभावस् भनी श्राप दि छोराका संसर्ग सति गईन् ।

अहांपछि सम्बत् ८८० का दिन जयप्रकास मल्ल राजा भया । अहां उप्रान्त पाटनका काजीहरूले भक्तपूर जाई रणजीत् मल्लकन बुझाइ सम्बत् ८८२ साल जेष्ठ मैन्हामा ल्याई ललितपट्टनमा राजा थाप्या । भोग वर्ष १। इन राजाकन मन नपरि शंषमूलमा श्राद्ध गर्न जांदामा तेसै वाटो धपाई पठायो । फेरि इनै प्रजाहरूले कांतिपुरका राजा जयप्रकास मल्लकन अनेक तरहसंग बुझाई

ल्याई राजा गन्या । मैन्हा ६ राजा भया उप्रान्त काजी-
हुरूहुरूसंग यी नमिलि राजा जयप्रकास मल्लले दगा गरि
कांतिपुरका देवानंद उपाध्यायकन पाटन पठाइ धालाछैं
काजी धनवंत भीष्वाधन आदि छ प्रधानहुरूकन जयप्रकास
मल्लका आज्ञाले सात पुर्षाको धर्म दी सत्य वाचा गरि
वंदेज गरि राजाले बोलाया भनी अनेक तहसंग सत्य-
वाचा गरि कांतिपुर लग्यापछि जयप्रकास मल्ल सत्य
छोडि छत्र काजीहुरूकन बन्धन गराया । भिष्वाधन
काजिले जयप्रकासका बंधनमा रहन्या छैन पृथ्विनारायण
साहकन सलाम गर्न्या छैन भनि प्रतिज्ञा गन्याका थिया
र बंधनमा पर्दा कमरवाट सस्त्र झिकि मुटुमा रोपि
प्राणत्याग गन्या । यस कुरा पाटनका प्रजाहुरूले
थाहा पाई हुल उठि सतमा अठकोनारायणका स्थानसम्म
पुग्दा जयप्रकास मल्लले षवर थाहा पाई २ जनालाई
मारि ५ जनालाई समाई हटाई पठाया । आहांपछि ५
काजीहुरूकन स्त्रीको पोसाक पैह्राई आवर ली फजिहत
गरि छाडि पठाया । जयेप्रकासले पाटनका काजीहुरूकन
बन्द गरि राजा, काजी, सून्य भै रहंदा पाटनका प्रजाहुरू
जाइ गोर्षाका राजा पृथ्विनारायण साहकन राज गर्नु पन्यो
भनि विति गर्न जांदा राजाले आफ्ना भाइ दलमर्दन
साहकन आफ्नु साटो छाप चिन्ह दि पठाया । भोगवर्ष १।

सम्बत् ८८४ माघशुक्ल १५ शुक्र वारका दिन पाटन
सहरमा प्रवेश गराइ राज्याभिषेक दिया । थोरै दिन
वेतित भयापछि नुन कपास राजा पृथ्विनारायण साहले
पठाइ नदिदा यस कुरा प्रजाले दलमर्दन साहकन भन्या-
हामि प्रजाकन सुष होला भन्ना कारणले हजुरकन राजा
थाप्पौ नुन कपास झिकाई देउ भनि विति गर्दा राजा
दलमर्दन साहले केहि धंदा मानु पर्देन म झिकाई दिउंला
भनि दिलासा दि राष्या । आहांपछि दाज्यू पृथ्विनारायण
साहकन पत्र लेषि पठाउंदा ई प्रधानहुरू प्रजाहुरू मिलि
राजा पृथ्विनारायण साहको नाम कांतिपुरका टीका हरण
गरि दलमर्दन साहकन राजा थाप्या । भोगवर्ष १। ताहां-
पछि पृथ्विनारायण साह माथी वडाइ तैपनि नुन कपास
दि नपठाउंहा प्रधानहुरू प्रजा रिसाई दलमर्दन साहकन
छेकि पछिवाट छाडि पठाया । आहांपछि सम्बत् ८८५
वैशाष शुक्ल १२ वृहस्पति वारका दिन पाटनवासि ठाकुर
तेजनसिंह मल्लकन राज्याभिषेक दिया । भोगवर्ष ३ ।

यहि साल गोर्षालीले नेपालमा प्रवेश गरि ठाना
राष्या । ठानामा रहन्याहुरूसित सत्य विश्वास गरिकन

तिमिहुरूकन मान्या छैन भनि निदानमा सवैकन मारी-
दिया । २ सर्दारहुरूकन समाइ नुवाकोटमा लगी सास्ति
दिदा नदिमा डुवाई दुष दिदा एक जना मन्या । धन-
वंतका छोरा विरनसिंह मरेन । चौकि राषिकन कतै
जान नदी राषदा पछिवाट तेरा बाबुलाई चिठी लेष
फलाना गाउं हात्रा हात पारि देउ वहांपछि छोडि दिउंला
भनि केहि गाउं हात पान्या । पछिवाट नेलमा रह्या ।
विरनसिंहले नेलसंग त्रिसुलगंगामा फाल हांल्दा चौकिदार-
हुरूले फेरि समाइ राष्या । यस्तै समय धेरै चिठी गोर्षाका
राजावाट पाटनका काजिको उत्तरा उत्तरि हुंदै थियो ।
पछि काजि धनवंतको छोरा विरनरसिंह बाबुकन चिठी
पत्र लेषदा छोराको मायाले पृथ्विनारायण साहवाट
चिठीपत्र पठाई झिकाउंदा पाटनका काजी मान छोडि
गोर्षाका भरमा गया ।

यहि साल श्री वज्रजोगिनीका द्वारमा अकस्मात्
रक्तविंदु देषियो । वैशाष कृष्ण १४ शनिश्चर वारका दिन
वालाज्यूका कोटमा गोर्षाका सैन्यले प्रवेश गन्या । सम्बत्
८८६ नष्ट चैत्र शुक्ल ९ का दिन का रातृमा किर्ति-
पूरमा गोर्षाले प्रवेश गन्या । देशप्रजाहुरू मात्र देषा पन्या
आइलगन्याहुरूकन समाई मान्या । पछिवाट अधि कालुपांडे
आदि सर्दारहुरूकन र सुरप्रताप साहका नेत्र तीरका
प्रहारले फोरिदिया भन्या रिसले किर्तिपुन्या प्रजाहुरू
१२ वर्षभन्दा वडि उमेरमा भयाकाहुरूकन नाक काट्या,
भागी दवि रहन्याहुरू मात्र वांच्या । आहांपछि सम्बत्
८८७ साल पौष कृष्ण दसमिका रातृमा प्रजाहुरू सब
जम्मा भै चिराक वाली दगा छोडि किर्तिपुरका कोट
घरमा प्रदेश गन्या ।

आहांपछि सम्बत् ८८८ भाद्र शुक्ल १४ उत्र फाल्गु-
णी नक्षत्र सोम वारका दिन गोर्षाका राजा पृथ्विनारायण
साहले कांतिपुर प्रवेश गन्या । पछि जयप्रकास भागी
पाटनमा आया । ताहांपछि आश्विन वदि ७ का दिन
पाटनका तेजनरसिंह मल्ल दुवै भागी भक्तपूरमा गया ।
पाटन काजि सयष्राधन भोजरनसिंह सयमचा सिपाहिहुरू
सवै भक्तपूरमा गया । आहांपछि सम्बत् ८८८ आश्विन
वदि ११ का शनिश्चर वारका दिन गोर्षाका राजा
पृथ्विनारायण साहवाट ललितपट्टन दषल गन्या ।

ताहांपछि श्रज्यू बाहावल राना धनवंतसि प्रधान तडि
प्रधान कृतिलक्ष्मीसि इ छ जनालाई पानीको भारा दिया ।

वाहांपछि इ प्रधानहरूकन बोलाई स्वयं घरमा सल्लाह हुंदा मिश्रज्यूले तिमिहरू छ जनालाई कूलकपट मैले गर्नुपर्छ भनी भनी जैन मुठिमा राषि पानि लि सत्य वाग गर्नुया । वाहाबल रानाले ढालमा तरवार राषि तिमिहरू माथि मैले छल कपट गर्नुया इ भगवतिको कुष्टि लागला भनी सपत गरि कांतिपूर जाइ राजाका पिछामा ल्यायापछि सम्बत् ८८९ पौष मासमा राजा पृथ्विनारायण साह पाटनमा प्रवेस गर्दा सिंदुर लात्रा गरि लग्यापछि ६ प्रधानहरूकन पाउ रषवारि ल्याई समाइ कांतिपूर लगी सर्वस्वहरण गरि इनमरू मध्ये यगुवाहालको प्रधान भागी मध्येसतिर गया कसैले फेला पार्न सकियन । अरू पांचै प्रधानहरूकन कुल्याहा हुन् भनी जमलोक पठाया । सबै मयजु सति गया । धनवंतसिंह सरण आयाको हुनाले वांच्या सबै जगा जमिन् घरषेत फोई वकस्या । ९० षेत जागीर वुंगमति पुवा गरि १२५ षोडा तैयार गर्नु भनी भारा वकस्या । यस्ता तरहसंग राजा पृथ्विनारायण साहवाट नीष्कपट गरि राज्य गर्दा भया ।

फेरि कांतिपूरको विस्तार कहिन्छ

सिर्वासिह मल्लका ज्येष्ठ पुत्र लक्ष्मीनृसिंह मल्ल सम्बत् ७३३ मा राजा भया । भोग वर्ष ११ । इन राजाका पालामा आफना कष्टकालमा अधि सह्यार गर्नुया भनी समझि देवपट्टनका रजीक पुत्री फिकुचा परूचाकन डोलि पठाई लिन पठाउंदा डोलिमा वस्युया हात्रो रित छैन भनी हिडि आई राजासित भेट गरि जलबंधमोचन गराया । घेरै षेत मागी गुठि राषि रानिगुठि भनि भनाया । राजाले इनहरूमाथी बहुत अनुग्रह गरि पुसि गराइ पठाया ।

अहांपछि नित्यानंद स्वामीले श्रीपशुपतिनाथकन ढोक दिदैन । यस्ता पुजाहारि राषि बढिया छैन भनी कोहि दुर्जनले राजालाई सुनाउंदा राजा आफै जाई हेर्न जांदा स्वामिले अर्थ बुझि केहि नबोलि नित्यपूजा सकि वाहिर आई चण्डेश्वर पुजा गरि आइ कामदेवकन ढोक दिया र कामदेवका पादुका भंग भै षस्या । फेरि धर्मसिलामा ढोक दिदा धर्मसिला फुटि दुइ चिरा भयो । फेरि दक्षीण दरवाजा भीत्र पसि डंड प्रणाम गर्दा त्यो सिला पनि दुइ टुक्रा भै फुट्यो । फेरि हर हर भनी भित्र जाई श्रीपशुपतिनाथकन सिरले छुवाइ डंडबत् गर्न तैयार गर्दा वेलामा स्वामीकन वलले समाइ राजाले कर जोरि बहुतै प्रार्थना गरि बुझाइ स्वामिदेवी डर मानी राजा

कांतिपूर फर्क्यो । इन दीनदेषि स्वामिले गुप्ती प्रभाव षोलनु पन्यो भनी दिक् भै संसारमा रहनको ईच्छा त्याग गरी नित्यपूजा सकि वाहिर आइ नैऋत्य कोणमा षडा भै पकडो ३ भनी तिन वार नित्य भनि रह्या । थोरै दिनपछि इ नित्यानंद स्वामी समाधि लि प्राण वैचि सून्यमा गया । इ स्वामिलाई उनका गुरूले यो गुप्ती प्रभाव पुलन गयापछि तैले प्राणको माया तराषी संसार त्याग गर्नु भन्या वाचा थियो र स्वामिले प्राणत्याग गर्नुयाको हो । इन राजाले श्रीगुह्यश्वरीदेषि वागमतिमा जग वंसाइ श्रीपशुपतिका स्थानको चरणोदक वागमतिमा पन्यो गरि नाल वनाइ जल वहाया ।

सम्बत् ७५३ माघ शुक्ल ७ का दीन श्री तुलजा भवानीकन सुनका चंदुवा चह्याया । दीपमाला सवा लाख बाली कोटेश्वर मषन्मा गुदाल राषी दिया । भित्र ठुलो घंट चह्याया । इन राजाका २ पुत्र थिया । जेठा प्रताप मल्ल कांछा भीम मल्ल थिया । ११ वर्ष राज्य भोग गरि सक्दा मंत्री वर्गका षेलले ज्येठा छोरा प्रताप मल्लले बाबुको टीका हरण गरी राजा भया । भिम मल्ल बहुतै बुद्धिमान् अवतारि पुरुष हुनाले बालपनैमा मंत्री भया । बाबुको टीका छोरोले हरण गरि बन्द गरि राष्या र मनहारिबाट रोगले पीडा गराई रह्याका थिया । राज्याभिषेक पाया उप्रांत ४४ वर्ष वांची आपना पुर्षादेषी कुलमा चल्याको तुलजा जगाउंन्या महामन्त्र वावाबाट पायाको मंत्र छोरा प्रताप मल्ललाई मंत्रीका षेलले दिन नपाई मंत्र लोप गरी नेपाली सम्बत् ७७७ भाद्र कृष्ण १३ शुक्र वारका दीन परलोक भया ।

अस्य पुत्र प्रताप मल्ल राजा भोग वर्ष ५१ । इन राजाले वावा छंदे वावाको टिका हरण गरी सम्बत् ७४४ मा राजा भया । इन राजाका पर्यायमा श्री दक्षीणकाली प्रसन्न भै मलाइ मूर्तिमान प्रकास गर भनी स्वप्नविषे प्रसन्न हुंदा राजाले याद नगरी रहंदा फेरि कन्याकुमारीमा प्राप्त भै मेरा स्वयंभू मूर्ति अप्रकाशित छ मलाई मूर्ति बनाइ स्थापना गर । महामारि भय निवारण होला । आयू वृद्धि होला । साम्राज्य प्रष्यात होला भनि आज्ञा हुंदा राजाले अब त नबनाइ भयन भनि मूर्ति बनाउन लाया । जव सक्याथ्या, यहांपछि फेरि त्यो मूर्ति मेरा अप्रकाशित ध्यान हो दरवारभित्र स्थापना गर भनी स्वप्ना प्रसन्न हुंदा दोश्रा मूर्ति बनाई श्रीनृसिंह भट्ट लंबकर्ण गुरू पाइ इनका द्वाराले श्रीदक्षिणकालि

श्रीसुन्दरकालि अष्टमातृकाकन दक्षिणभागे पूर्णवति गंगा वामभागे उद्धारवति गंगा संगम श्रीस्वयंभू दक्षिणकालीका स्थान निकटमा स्मसानवासिनः प्रकास स्वरूप महाकाली सुन्दरकालीकन सहश्रवली नरवली महापूजा कोटघाटुति यज्ञ गरिकन प्रतिष्ठाकर्म विधानपूर्वक पुराई वैशाख शुक्ल ३ का दिन स्थापना गरि विराजमान गराया । श्रीसुन्दरकाली कन आपना राजकुलमा मोहनचोक बनाइ त्रिशक्ति षडाम्नाय मृतिकामूर्ति प्रतिमा चौसठ्ठी जोगिनी आवरणदेवता संजुक्त गरी श्रीसुन्दरकाली कन स्थापना गन्या । इन फर्पिका ईश्वरि प्रसन्न हुंदा असंख्य धन द्रव्य कुवेर संतुष्ट भै ऐश्वर्य पाउंदा भया ।

श्री गुरू नृसिंह भट्ट राजा प्रताप मल्ल मंत्री भीम मल्ल इ तिन जनाका सम्मतले ईश्वरिकन स्थापना गर्दा ईश्वरिका प्रसादले भोट राज्य लासा कुति अम्बल गरि घेरै दौलत प्राप्त हुंदा मोहनचोकमा पांच कोटी द्रव्य भंडार थाप्या । चार कोणमा चारध्वजा षडा गरि जलघनुमा षोडस प्रकारका अक्षर लेषी राष्या । फेरि कोटि धन षर्च गरी परलोक उद्धार इह लोक ऐश्वर्य साम्राज्य पाउनको कामनाले श्री देगुतले भवानीका मूर्ति बनाई जथाक्रमले स्थापना गरि कडेवलचोक भनी नाम प्रष्यात गरि षम्ब षडा गरि आफनु मूर्ति बनाई सालीक थाप्या । श्रीपंचमुषि हनुमान्का मूर्ति देवालय बनाई भित्र स्थापना गन्या । फेरि दोश्रा हनुमान्का मूर्ति बनाई राजद्वार विषे स्थापना गरि हनुमान्ढोका भनी नाम प्रष्यात गरि दिया ।

बाबा लक्ष्मी नरसिंह मल्लवाट रोगले पिडा गराई दुष पाई रह्याका थिया । इनका मंत्री भक्तपुरका काञ्चिगल नरदेव काजि थिया । प्रताप मल्लका काजि प्रतापधोज भट्ट जोसि थिया । प्रताप मल्लले राजकाज गन्याको देषि बाबा लक्ष्मीनृसिंह मल्लले मनमा संताप छोडि मन हर्ष गरि भन्या—पैले गुरूका बुद्धि सुन पुत्रले गुरूका सार्वसामर्थ सुनिकन गुरूका प्रसादले गुटिको लिन सामर्थ भयो धन्य मेरा गुरू भन्नु यसो भया पनि पुत्रले पुर्षाको नाम राष्यो । मेरा मनमा दुष छैन गुरूका किर्पले मेरा पुत्र उदार भयाको देषि सक्या । अधि मात्र मेरा मनमा दुष भयो पछिवाट मेरा चित्तले देव्या भक्तपुन्या मंत्रीका बुद्धि सुनु रह्यनछ तेसैका बुद्धि मैले सुंदा छोराले यस्तो गन्याको हो । उत्तरपट्टिका राज्य भोग गर्न पाउन्त्या गरी गुरूवाट कृपा गरि प्रसन्न भयो ।

मेरा गुरूका कृपाले चतुर्दिग्को भुक्तमान होला भनी कृपा भयाको वृद्धि भयो । भक्तपुन्याको बुद्धि सुनी घरकलह कुटुम्बनास भयाको देषि सक्या भनि लक्ष्मी नृसिंह मल्लले भन्या ।

महारानी र भिम मल्लकि रानी दुई जना बहुते मित्याका थिया । आफना कुलमा सिद्धपुरुषले उपदेश गन्याको काम समझि पिठेदेवता कोटेश्वरसम्म सडक वाग् सास्त्र मज्यादा सहर पर्जामा दस्तुरवमोजिम वन्दोवस्त र यस्तो पाठ तयार गर्न सक्या यहि इन्द्रासन भयो । छयासि हजार जोजन हिड्नै पर्देनध्यो भनी दुई जना रानी वसि कुरा गन्याको राजा प्रताप मल्लले र भिम मल्ल मंत्रीले सुन्या छन् र इनै कुरा पूर्व विर्तात सुनी विरपिठमा विरसक्तिले सिद्ध हुन्छ भनी राजा प्रताप मल्लले मंत्री भिम मल्ललाई धन पूर्ण गरि कार्य सिद्ध गर्न निमित्त देस देसमा तिमिले गन्याको धिति प्रजा प्राणिले मान्नु भन्या वंदेज गरि दिछु सकौला भाई भनी हुकुम गर्दा भिम मल्लले विन्ति गन्या भोट—मध्येस पहाड जाई बुझि वसि वंदोवस्त गरि प्रजा तसल्लहमा राषी दौलथ कमाड ल्याइ धन पाटन शहर जग्यांग देवताका नामले टोलै वोलाइ वैकुण्ठ जस्तो गरि सिद्धपुरुषको आज्ञा श्रीपशुपति आर्याको इच्छा हजुरको कलीजुगमा विरकिर्ति रहन्या काम स्थिति गरी वकस्या टहलमा म भर्सष्य गरी पुन्याउंला भनी विन्ति गन्या । उही उद्योगनिमित्त राजाले वंद वाधि भीम मल्ल मंत्रीले गन्याका स्थितिमा सर्व प्रजाले राजी भै सामेल रहनु भनी सहर सिमाना ढंका बजाई दिया । मंत्री भिम मल्लले पनि मध्येस पाहाड भोट राज्यतक सर गरी मिलाप राषि सौगात पत्र पठाइ राज्यको सोझो चित्ताई प्रजा मिलाइ थितिवाट ढकसार रित भात श्रीपशुपति आर्याको पूजा सज्जन पण्डित पुराण जोगीहरूमा भक्तीसंग मिलाप राषदै धर्म मार्गले आयाको धन जम्मा गरि ढुकुटि भन्या नाम षजाना राषाया । पाहाड मध्येस सर गर्न उद्योग गरि रह्याका थिया ।

यस्तै वषतमा मन्त्रि भिम मल्लले श्रीभिमभक्तेश्वर महादेव स्थापना गरि देवालय बनाउंदा भक्तपुन्या मन्त्रीको वृद्धिले तुलजामा देवालयभन्दा अग्लो गरि बनाउन लाया । तुलजामा देवालयभन्दा अग्लो भै तुलजा अप्रसन्न हुंदा बहुते मेहनतसित तिन दिनमा बनाइ सक्याको देवालये येकै दिनमा भत्कीइ डेड वर्षभोत्र पनि सिध्याउन सकेनन् । यस्तै विचमा उत्तरापथवाट फल आउंदा

राजा प्रताप मल्लले भीम मल्ल मंत्रीकन कील गरि उत्तरापथ राज्य गर्नको मनसुवा गरि पठाउंदा मंत्री भिम मल्लले भक्तपुरन्या मंत्रीको कपटबुद्धि थाहा पाई पछि मलाई चुगली गरि विगार पर्ला ककि आउन पाउन्या छैन भनी चिताई पत्र लेषि आफना तकीया मनि यस्ता तरहका वेहोरा लेषि राष्या । भक्तपुरन्याका बुद्धिले राज्य नासला पछिवाट राज्य नाश हुन जाला । मेरा बाबाका बुद्धि छैन भंदा झनसारो मेरा दाज्यूको बुद्धि रहनेछ मलाई विदेश पठाउनको मनसुवाले वागमति-पूर्वपट्टिका मनुष्यको विस्वास सुन्याका नेपालराज्य धाम रहन्या छैन । उप्रांत टिकाश्रारिका आज्ञा सुनि ज्ञान पस्या भनी मैले भंदा लियाको होईन परंतु मेरा राज्यमा आउन पाउंला भन्या आश्रा देशदिन भनी यस्ता तरहको पत्र लेषी गयाथ्या । राजा प्रताप मल्लले भाइ भिम मल्ल मंत्रीकन वारह वर्षको विदा बन्सी सांघुसम्म राजा आफै जाइकन भोटतिर पठाई सहर फर्की आया ।

भीम मल्ल मंत्री पनि मुलुक सर गर्दै भोट जाई विस्तार लेषदै बुझि हेर्दा सर्वत्र सुन चांदिका षानी पाई गुप्त मागंका ज्यादा भन्या गुनक जाति कहीन्या लासादेशि वायव्य उत्तर दिसातीर १५१२० दिनका रस्ताभित्रमा नुन पानी जम्याको बालुवा नुन उतैतिर सुनषानि येक विता जमीन षन्यापछि सुनका झर्के झर्के धेरै मिलन्या । पानिने पषाल्या र ल्याया बुक्सिनु कहिन्या । लासा दिगर्चा गैह्रको भोट्या महाजनका फौज एकट्टा भै हतियार तिरकमान गैह्र ली षचडा च्यांग्रो भेडाहालाई सत्तु चिया वोकाई गुडुक जातिका देशमा जाई सुन सत्तु चिया बरोबर साठी नुन मौफतैमा ली षचरा गैह्रमा वोकाई ल्याउन्या । यकलै ५।७।१५।२०।६०।७०।जना सम्मले नजाई सक्नु गुरूक जाति भूतजस्ता । मानिकन कत्ति दया नभयाका राक्षस जस्ता भोक लाग्या वेपारिका मुष्यांजी च्यांग्रो समाति दांतले घोक्रामा च्यापी तातो रक्त प्यून्या । येस्ता तरहका मानिसका हातमा द्रव्यको षानि रह्याको थाहा पाई भीम मल्लले सामर्थीवाला थिया र मनमा यस्तो विचार गन्या—तिनिहरूसंग सर गर्न सक्या सिद्धपुरुषको आज्ञा श्रीपसुपति आर्य्याको इक्षा कलीजुग-माको बीर किर्ति महाराजको सोझो टहल पुन्यायां भनि मनमा सवार भै थोरै मानिस साथ ली सलुक गर्दै जांदांमा बाटामा सिद्धपुरुषसंग भेट हुंदा सिद्धले तिमि को हो कतावाट आयो काहां जान्छौ किन जिवको माया मारि जांछौ भनि भंदांमा तपश्री जानि घोडावाट उत्री

साष्टांग प्रणाम गन्या ।

श्रीपसुपति आर्य्याको इक्षा हात्रा राजाको टहल तपाइका दर्शन पाउनु मलाई जन्माउन्या मेरा बाबा महतारि धन्य हुन् भनि अश्रुपात गरि विति गर्दा सिद्ध-पुरुष षुसि भै चिन दिल्ली भोट सर भोग तपयोग जागरण उनका अवतारलाई त्यो काम सिद्धि छ । सोहि राजा काजी पछि नेपालमा सत्यवादि हुन् । त्यो किर्ति उनैहरू गर्नन् पुन्याउनन् । तिमि विरवल हो । छ्वा-सकामिनीमा जाइ तम्नी रानिलाई पत्र लेषि संग वसि तिमिहरू योग तप तर । फेरि जन्मोला । उहां धेरै अनाचार वढ्याको छ मज्यादा नपुगदामा तपस्वी जन्मी बाह्र हजार कारिगर फौज जमाई कार्यसिद्धि गर्नन् । तिमिलाई मैले कायप्रवेस विद्या दियां । यही ज्ञान रानिलाई पनि भनि पठाउ भनी सिद्ध गया ।

उप्रांत लासाका अजीत लामाले भिम मल्लकन भोटका महाकालस्वरूप देशि बहुते सम्मान गरि मित्रता गरि मिल्यापछि दाज्यू प्रताप मल्ल राजाकन मोहनचोक-मा भंडार राषन निमित्त भनी ५ करोड द्रव्ये पठाया ।

फेरि भिम मल्ल याकुमा आफना हातका पांच अंगुलीको छपा चीन्ह राषि द्रव्य राषि मुलुक सर गर्दै थिया । भिम मल्ल मंत्रीले बहुते राजाको सोझो गरि सहरमा महाजनहरूका मन्याका अपुताली आफना गरि कुती ग्राम आधा आफनु गरिराष्या । यस्तै बेलामा भक्त-पुरमा मंत्रीका बुद्धिले तम्ना काजी भिम मल्ल भाइ भनि पठाथो तमाटका राजा भै भोटचासंग मिलि रजाईं गर्दा छन् भनी चुकलि गर्दा क्याहो भनी संदेह मानी लिन मानिस पठाउंदा तस्तै बेलामा भीम मल्लले पनि धेरै द्रव्य लाष पल सुन वोकाइ आया भन्या खबर आयो । जब भक्तपुर आई पुग्या भक्तपुरका राजा मंत्रीले राजाको डवल निको छैन दौलत यहीं राषि जाउ भनी भीत्री चिवा षवर प्रताप मल्ललाई पठाउंदा रिसाइ मन्मा दगा लीया । भीम मल्ललाई तलेजुका दर्शन गरि राजाको दर्शन गरौला भनी सिंहढोकाबाट भित्र जांने वितिकै कसाहीहरूलाई तिनले अघि दुदको गोलपु रोजछौ की रगतको गोलपु रोजछी भनी भैसी मार्न छुटायाको थियो रिसियाका छन् उनीहरूलाई काट भनी अह्लाई राष । वरु गोत्रहत्या निमित्त धर्मकिर्ति शिव स्थापना गरि दिउंला भनी राजा प्रताप मल्लले हुकुम दिराष्याको

रहेछ । भिम मल्ल आइ सिंह ढोका छिर्दा त्रीशूल डवली पुग्यामा दस बाह्र जनाले पक्र्या । तरवार गरी विवेक नगरि मानं लाया । उनकि रानी सति भै स्वै रंगतमा हातको पंजा भिजाइ हातको पंजा ढोकामा छापा मार्दा यो हुंगा ढोकाको सोझो जो गंला सिद्ध पुरुषको आज्ञा पौष शुक्ल र सोमवारका दीन महापराक्रमी पर राज्यका राजाले अति मान्याका दुर्जनका वचन सुनछन् तपश्चि जोगिवाहेक षानु नषानु कसैलाई नहीस् भनी आर्याघाटमा गै प्राण छोड्या पछि चितामा मुर्दा देषिइन् ।

भीम मल्लका रानीले पनि कायप्रवेश विद्या सिद्ध पुरुषका आज्ञाको चिठी पाउंदा ज्ञानपूर्ण भयाको थियो र दुवै जना घोडा चढ्या । सिद्ध प्रलभले स्थापना गन्याका भगवान् महाकालका स्थानमा भिम मल्लका भतीजाले दुवैलाई देषी आश्चर्य मानि बोलाउन पनि नसकि हेरी मात्र रह्या । उनीहरू दुवै जना वात गर्दै गया । घोडा टागन पनि विस्तारै चलाया । रानिपोषरि-छेउ धेरै मानिसले देष्या । अधि षिल्लत् दिनु भन्या सल्लाहको बात सुनिन्थ्यो पछि काटछन् भनि सुनिन्थ्यो आजै आईपुग्या भन्या । आजै दुवै जना यकै टागनमा चढि जांछन् क्या आश्चर्य हो भन्दै हेरिक्न मात्र रह्या । देउपाटनमा पुग्दा प्रताप मल्लको भडान्या ज्ञानधर मास्कीले भेटी प्रणाम गरि रोयो क्या आश्चर्य हो भनी विति गर्दा मानीसका हात चिठी पठाई दियाको छ सब वात-स्मेत् हामी दुवैको छ विति गरि दिनु कागज वमोजिम बुझि लिउन् । सबै वा दाज्यू जान्यै छन् षिल्लत पाई छासकामिनि जांछी भन्या भनी विति गरिदिनु भनि अह्लाई गया । रुंदै ज्ञानधर फर्क्या । आइ राजासंग विति गर्दा मोह भै दोश्रा लस्करस्मेत येतैवाट गया मात्र भन्या भेटाउन कसैले पायनन् । फकि कागजवमोजिम बुझदा सब वृतान्त वुझी राजा प्रताप मल्ल बहुते पछितो मान्या । वावा लक्ष्मीनृसिंह मल्ल हाय भिम मल्ल ! २ भनी कांछा छोराका सोकले वीलाहा जस्ता भया । यहांपछि भीम मल्ल मंत्रिका नामले यतषा टोलमा जथा-क्रमले सिब स्थापना गरि देवालय बनाइ गुठी राषि नित्याचनं गराया ।

राजा प्रताप मल्लले सम्बत् ७७७ माघ शुदि १५ का दिन विश्वरूपका मूर्ति ढाली सुनका जलप सारी लायकुल वहिमा राषि दिया । यह साल वावा लक्ष्मी-नृसिंह मल्लले आपना अंतकालका वेलामा मंत्रिहरूका

षलले वावु छोराको चित दुष्याको थियो र कस्तै भया पनि यो तुलजा जगाउन्या मूलमंत्र हात्रा कुलमा अधि-देषी संतति चलि आयाको हो यो कुरो त छोरालाई दिया जानुपर्छ भनी छोरालाई बोलाउन पठाई पुत्र प्रताप मल्ल आउंदा येक दुर्वुछि मंत्री जांदा राजाले वावाले मलाई बोलाउनु भयाको हो कि भनि सोधदा मंत्रीले भन्या म दिन भरि वहि थिया बोलाउन भयाको होइन तेस छोराकन मार्त पाया हुंदो हो भनी भन्नुभयो तसर्थ पावलागनु नहोस भंदा राजा आउन तैयार भयाको पनि छोडि विमुष भया । यहांपछि त्यो मंत्री वावाचाहि संग जांदा छोरो आयन भनि सोधदा छोरालाई अनेक तरहसंग बुझाइ विति गर्दा पनि तेस वावुसंग ७ जन्ममा पनि मिलन नपरोस् भनी भन्नु भयो भनि विति गर्दा लक्ष्मीनृसिंह मल्लले बहुते मन्मा फिक्का गन्या । यहां पछि कलस स्थापना गरि कलसमा मंत्र पढि मंत्र स्थापि इतारमा षसालि दिदा अग्नि ज्वाला प्रकास भै उर्दै मार्ग गरि गै मंत्र लोप भयो ।

यहांपछि प्रताप मल्लले मन्मा विचार गन्या । इने काजी नरदेव प्रयासिका षेलले ठुलो कुरा उमकायां अहंकारि भै विवेक नगर्दा वावाकन वेमज्यादासंग राषदा आपना कुलदेषि चलि आयाको मंत्र लोप गरायां भनी बहुते पछितो मान्या । वाहांपछि तेस मंत्रीका वंस नास गरि सहरका आगम षोली हेर्दा पनि मंत्र मिलेन । यस्ता तहंसंग मंत्रका लागी धेरै आगम् षोलदा दुइ चार ठाउँ हेर्न सकेनन् । पाटन मुलछेमा जाइ तारपत्र षङ्ग षोल्दा बहुते त्रास हुन गया र भागी फकि आया ।

इ राजाले तुलजा जगाउन्या मंत्र पायनन् तपनि बडो सामर्थवान् थिया । इ राजा वडा ज्ञानि प्रतापि वडो श्रुतिधर वित्पन्न थिया । तिह्रौतदेषि २ रानी ल्याई विवाह गन्या । अधि ठकुरि राजाका पालादेषि लोप भयाको लोकेश्वरको जात्रा फेरि रथारोहन गरि देश घुमाइ प्रतिवर्ष रथजात्रा गराया । फेरि देसि परदेसि पढितहरू जमा गरि विद्या सिकि षोडस जातका अक्षर अध्ययन गरि नेपालमा ठुला ठुला देवताहरूका स्तोत्र-वनाई शिलापत्रमा लेषि स्थापना गन्या । पशुपतिनाथ आदि देवताहरूका स्थानमा अद्यापि छंदै छन् । फेरि नासलचोक नृसिंह नृत्यनाथ तामस गरि सर्वदृष्टि हुन्या लक्षणक्रमले वसाई नासलचोक भनि प्रख्यात गन्या । फेरि काष्टमंडप सधि एक प्राचीन लींगाकार भीत्र देवालयका

नृत्यनाथका ध्यान निकासि सुन्दर मूर्ति बनाइकन आफुले बनायाको कविता श्लोक शिलापत्रमा लेखी कविद्रुपूर नाम राषि ठुलो सतल बनाई मधु नासजदेव कहलाई वसाया । फेरि पंचालिगेश्वर भैरवकन अधि लम्बा प्रमान भयाका लिंग छोपि साना गराया । महादेवकन हिंसा गछन् भनि देसि परदेसिहरूले ठट्टा गन्या भनि जलहरि छोपि दिया । फेरि भंडारषालमा पनि जथाजुक्त गरि बनाई भुजंग जलसयन नारायण बनाई राषनको इक्षाले आदि रूपि नीलकंठ जलसयन नारायण स्थानमा जाइ वक्साउंदा दोश्रा मूर्ति बनाउनका आज्ञा भयो तर विसाल नगरको प्राचीन ज्ञानेस्वर संधिका जलसयन मूर्ति उठाई ल्याइ तलाउ विचमा वसाया ।

फेरि इनै नारायणकन उत्तम शक्ति वर्द्धमान नित्ति बुढानीलकंठका जल ल्याई तलाउमा भर्ने इक्षाले आदि जलसयन नारायणकन धेरै विधि गरि वक्साइ कुलो षनि जल ल्याउंदा रानी वनसंधी पुग्दा कुलो चलेन र महाकष्ट पाया । राजाले पनि धेरै कष्ट पाई वर्ष दिनसम्म तहि वसि यहि कुलासंग मात्र म दवारि जाउंला जल लैजान नसक्या यो राज्यभोग छाडि जोगिरूप धारि देशांतर जांला भनि प्रतिज्ञा गरि इन्द्रजात्राहरू पनि आफु वस्याके ठाउं झीकाइ नाच किरतन गराया । धेरै मानिसकन माटो कटाई पुरि चपरि लाइ चापातनाजोल भनि प्रष्यांत गरि पानी ल्याया । नवरात्रि कर्मका दिनमा जलसंग आफु आई पोषरीमा पवित्र जल भरी जलसयन नारायणकन सोभा गराइ प्रतिज्ञा पुन्याया ।

इनै दिनका रात्रिविषे राजाकन स्वप्ना भयो । आज देषि तम्रा संतान पर्ज्यंत राजाहरू आहां नआउनु । यहां आधा देषि मर्नु होला । म तहाँ आयां भनि जलसयन नारायणवाट आज्ञा प्रसन्न गर्दा भया

नाविष्णुः पृथिवीपतिः ॥

इन दिनदेषि राजाहरू बुढानीलकंठ जानुमा कोप भ गयो । फेरि केहि दिनपछि जलसयन नारायण ल्यायाका स्थानसंधी वाटोका पोषरिमा ठुलो येक भयंकर मूर्ति शिला घोपटिरह्याको छ भनी राजाले सुन्या र आफै जाइ धेरै कारिगर लैजाइ हेर्छन् त वडो ध्यानसंयुक्त भिम भैरव देषि राजा वहुतै षुसि भया । सबैलाई सुनाया—हे प्रजाहरू ! भिमभैरव द्वापर जुगमा नेपाल सब तलाउ

भै रह्यामा डुंगामा वसि जलविहार गर्न्या आदिरूप प्रभुको ध्यान हो भनि उठाइ लैजाइ दवारिसंधि दिगुलतलेका देवालयका अग्रभागमा उत्तर मुष गरि यथाकर्मले विधि पुन्याइ जगाइ स्थापना गन्या । इ स्थूल काय भैरव वडो ध्यानसंयुक्त माहाप्रतक्षे भयाका हुन् ।

फेरि विसाल नगरका प्रविनसाकुल्हा भन्याको स्थापनामा कालिनाग मथन गरि रह्याका ध्यानले संयुक्त भयाका नारायण माटाले छोपि रह्याको गरुडसहित कान्तिपूर लैजाइ सुन्दरचोकमा स्थापना गरि वसाया । गरुडले इ राजाकन धेरै दुष दिया र नारान्धारका नारायणसंधिमा ज्यथाक्रमले वसाया । इ राजाका पुत्रहरू दुई र दुई अरू पुत्र ग्ररि चार पुत्र भया । पुत्रहरूका नाम नृपेन्द्र मल्ल, पार्थिवेन्द्र मल्ल, महिपतेन्द्र मल्ल, चक्रवर्तेन्द्र मल्ल ४ पुत्रहरू सहित भै आनन्द गरि रहंदा समय दक्षिण देशदेषि एक ज्ञानानन्द नाम षोढान्यासी स्वांमी आइ पशुपतिनाथमा वस्याका छन् भनि सुन्या र आफै जाइ स्वामीसित वसि परिक्षा गर्दा पशुपतिनाथका पूजक जोग्य भनी ठहराई पशुपतिनाथका मंदिरभित्र प्रवेश गराई दिया ।

इ श्रामिले राजाकन सास्त्रको भेद वताउंदा राजा षुसि भै पंचायत मंत्र संख्या क्रमले कांचनछत्र बनाइ तदुपरि आफुले बनायाको कवीता भुजंग लेषि ल्याइ स्वामिकन देषाया र स्वामीले पनि अर्को तान्डव मंत्र सहित महाकालोक्त आगमार्थ नृत्य लिला प्रसंनार्थ छत्रमाथि लेषि पशुपतिनाथकन अधि नभयाको छत्र रचीत गरि चह्याया । अधिका पूजाहारिले रुद्राक्ष रूपका चदुवा बनाइ चह्याउंदै गर्थ्या ।

फेरि इ श्रामिले पशुपतिनाथ खुसिनिमित्त निलकंठका स्नान मेला पाई पशुपतिनाथकन निलकंठ शयन भावना राषी श्रावण शुक्ल चपुर्दशिका दिनमा राजा वक्साइ पंचगव्यले वेदवाक्य प्रमाण गरि देवालय सर्वत्र साधना गरि सूतले वांधी अलंकार प्रक्षालन गरि सदै भडान्याकन प्रवेश गराइ नेम क्रीया पुन्याइ श्री पवित्रारोहण नाम गरि शुत संष्या प्रमाण धार्नि ७ सेर १ गरि पशुपतिनाथकन शास्त्रोक्त प्रमाण गरि चह्याया । चतुर्थ दिनसम्म कर्म गरि राजाकन पवित्र प्रसाद चह्याउनु भनी वतलाया । फेरि इ श्रामि वडा हुन् भनी इनकन नित्य स्वकर्म गर्नु निमित्त देवपाटनमा भुतल क्रीया स्थिरासन

जयसिद्धि निमित्त घर बनाई मध्ये भागमा उच्चो आसन बनाई दिया । इ स्वामीले तेहि स्थान संघी श्रेतमूल मूर्ति उद्घाटनाय आवाहन गरि अर्को घर बनाई यथाक्रमले वसाई नित्यार्चनले रिझाइ पशुपतिनाथका पुजा गर्दथ्या ।

इ श्रामिसित राजाले सम्मत गरि आफना पुत्रहरूकन राजकुलमा उत्पति हुनाले स्वेच्छा पुरणार्थ वर्ष १ राज्य गरि आफुले गादि छाडि भोग गराया । नृपेन्द्र मल्लले गादिमा वसदा पशुपतिनाथका नंदीमूर्तिकन सुनका कवच बनाइ जथाक्रमले नन्दी वसाया । तीन पुत्रले तीन वर्ष भोग गन्यापछि चौथा पुत्र कांछा गादिमा वसदा अहोरात्र राजा भै सुन्य पदवीमा गया । इ राजाका नामले छाप मोहोर बनाउंदा स्वामिले त्रीकोण बालास्त्र पास अंकुश सर चाप राषि लेषिदियाका हुनाले राजा मरण भयापछि इ मोहोर प्रसूतकालमा कष्ट हुंदा त्यो छाप प्रक्षालन गरि पिलाइ दिया क्षणमात्रमा प्रसुति हुन्या भै गया । इ राजाले अति सुलक्षणी कांछा पुत्र अमाग हुनाले बडो कल्पना गरि इनका नामले धेरै रूपैया वर्ष गरि चारै दिसामा गमन गौरव जाहांसम्मको हो ताहासम्म पठाई धेरै तिर्थका जल ल्याइ मगाइ नागतलाउ नाम राषि मध्य भागमा स्वेष्टदेवता राषी रानीपोषरि बनाया ।

इ पोषरिमा नीलकंठका जल भरि सबै तिर्थका जल राषि तंत्राकारले बनाइ नाग शंख फणि राषि सम्वत् ७९० कार्तिक शुक्ल १५ का दिन प्रतिष्ठा गरि पुत्रकन उद्धार गराया । भुवनलक्ष्मी रानिले संस्मरण गरि पछि रानिपोषरि भनी प्रख्यात गन्या । फेरि इ राजाले जामन नाम गन्याका कांतिपुरवासि गुवाहाल सामर्थि १ कोहि थियो । तनसित भेट गरि वौध मतका क्रिया पर्व निमित्त्य देशमध्ये गरि जथाक्रमले इटुंवाल केसोचन्द महाजनले राजासित मतो गरि बनायाको हो ।

फेरि सिभुका चैत्याकार यकै प्रासाद सोभा छैन भनी स्वेक्षाले पार्श्वस्थ पुग्म देवालय बनाउंला भंदा स्वयंभुका इक्षा भयन र राजा कोप भै छमाससम्म सुन्यालय गरि राषि स्वयंभुकन बलसंग मनाइ पार्श्व विषये देवालये कविद्रपुर प्रतापपुर नाम गरि गमन गम बनाइ मध्ये भागमा बडो घञ्ज कुलिस बनाइ स्थापना गरि वौधहरूकन जगाया । यस्ता विर राजा हुन् । फेरि इ राजाले योवन अवस्था पूरणार्थ स्त्रीभोग लक्षयोनि क्रिया पुन्याउने इक्षाले स्त्री-हरूकन बुझाई मनोमानसंग क्रीया गर्दा तिन हजार

३००० सम्म पुग्दा येक बाल स्त्रिसंग भोग गर्दा स्त्रिमरण भै गइ र राजाकन ठुलो पाष भयो भनी पशुपतिनाथ जाइ मास तीन ३ वसि कोटिलिग स्थापना गरि बिचमा वाटुला देवालय बनाइ कोट्याहुति यज्ञ गरि अधिका विगन्याको गजुर बनाइ पशुपतिनाथकन चह्याया । सब परिवारकन दक्षिण दर्वाजामा सिला षम्व षडा गरि तुलादान सर्व द्रव्यले गरि तुला पांच ४ स्थापना गरि सर्व परिवारका मूर्ति बनाइ सालीक स्थापना गरि चतुर्थि कर्म गर्दा ग्रामका उत्तरपट्टि धेरै गौचर संकल्प गरी भूदानषेल कहाया ।

फेरि इन राजाले पशुपतिनाथ प्रारंभ कांतिपुर पर्यंत लीङ्गाकारले देवालय बनाइ सिव स्थापना गरि देवपाद एकका प्रमाण राषि बनाइ स्थापना गन्या । फेरि एकै पताकाले श्रीपशुपतिनाथका गजुरदेधी बांधी लैजाइ मोहन चोकका देवतासम्म ल्याइ वांछिकन पशुपतिनाथकन ताहां चह्याया । यति धर्म कृति गरि पाप छुटाया ।

फेरि इ राजाका पालामा चोवाहालका नाग वाग्मति बंधाइ पशुपतिनाथमा जाइ आर्या तिर्थमा जल धुनी पशुपतिनाथका निर्माल्ये जान्या जलद्वार बाटो भीत्र जाइ अनेक द्रव्यहरू सबै त्याग गरि कवचमा जडी राष्याको शुद्ध एकमुषि रुद्राक्ष चोरि लैजान तैयार गर्दा श्री वासुकी नागराजाले चाल पाया र अगाध जलमा फाल हाली नाग समाती मारि रुद्राक्ष ल्याइ जलहरिमा राषी गया । यो रुद्राक्ष कस्तो भन्या परापूर्वकालमा मोहनसिंह माहाजनले नाथका कवच बनाउंदा वेलामा एक संन्यासि रूप जोगि आइ श्री पशुपतिनाथका दक्षिणमुषमा चह्याउ भनी दी गयाको हो । एहि रुद्राक्ष नागले चोरि लैजांदा सबै जना जाइ हेरि रहेंदा जल वगी गयापछि राजराज्येश्वरि संघी ठुलो एक नाग मरी रह्याको देख्या र राजाकन षवर पुन्याउंदा राजा प्रताप मल्ल गुरु सहीत भै आइ हेन्या । यहांपछि लम्बकर्ण भट्टले शास्त्रोक्त प्रमाणसंग नागका गमन बंध सर्वदा गरि वासुकि कन जगाइ अधिका देवालयमा जीर्णोद्वार गरि गजुर बनाइ चह्याइ दिया । फेरि एक वाजा रात्रीका ४ प्रहरमा वजाउनु भनी घण्टाटि नाम गुठ राषी नीत्य नित्य भजन गराया । यसै दिन देषि नागको भय वासुकिका कृपाले निवारण भै गयो ।

श्री गुह्यश्ररीका स्थान अघि शंकरदेव राजाका

पर्ज्यायमा नृसिंह थाकुर नाम गन्याका महापुरुषकन स्वप्न-
मा दर्शन दि मलाई प्रकास गर भनि आज्ञा प्रसन हुंदा
कूण्ड बनाई स्थान सुन्दर गरि बनाइ राष्याको स्थान
भासि विग्रन जांदा राजा प्रताप मल्ले गुरु लम्बकर्ण भट्ट-
संग सम्मत गरी सम्बत् ७७४ वैशाख शुक्ल ११ रोज
५ का दिन श्रीगुह्येश्वरी कुण्डमा वडो जत्न गरी फलामका
दलिनलाई चारैतिर पर्षाल बनाइ दुंगाले छोपि इश्वरीका
जल ज्वाला ढाकी अष्टदल पत्र यंत्राकार भैरव सहित
गरि कुण्ड सुन्दर गरि बनाइ फटिकका कलसाकार बनाइ
नित्य नैमित्य पूजा गराया । आवर्ण देवता सब यथाक्रमले
स्थापना गरी षम्बमा सिंह सालिक राषी दिया ।

सम्बत् ७७५ श्री तुलजा भवानिका देवालय तल्ला-
तलाको छाना सुवर्णको बनाया । चारै ढोकापीछे सुवर्णको
सिंह बनाइ चारैतिर आफना मूर्ति र परिवारका मूर्ति
बनाइ षम्ब षडा गरि सालीक राष्या । येक षम्बमा
सुवर्णाकार सिंह बनाइ राष्या । फेरि सब देवताकन
आवाहन गरि कोट्याहुति तिन फेरासम्म गन्या ।

यहांपछि इन राजाले जामन नाम गन्याका गुभाहाल
साथ गरि जापा इनार नाम कुप बौधमार्गका शास्त्र प्रमाण
यथाविधिसे बनाया । यो इनार वर्षा सुन्य हुंदा मात्र
चलाउनु अधिपछि कैले पनि नहेर्नु भनि सिद्ध कुप बना-
याको हो ।

फेरि श्री गुह्येश्वरीका स्थानमा तेली षङ्गी द्योला
गरी राषि दिया । फेरि लम्बकर्ण भट्ट, प्रताप मल्ल,
जामन नाम गुवाहाल, यति तीन जना सहित भै अनेक
पिठमा जाइ नानातरहको तमासा गरि सुष विहार गरि
रह्याका थिया ।

यक दिन फिर्नु जांदा रातका समय अवेर भयो र
डांकिनीहरू धेरै पिठहरू विषे सेवा गर्न गयाका रह्याछन् र
लम्बकर्ण भट्टले आज घंटाकर्ण चतुर्दश हो भन्या र
राजाले सबै डांकिनीहरूकन फजीहत गरुंला भनी पंच-
सुत्रले सहर घुमाइ वांघि दिग्बन्धन देश अगम डांकिनि
मंत्र नास कर्म गरि राषि तिनै जना फकि दवारमा आया ।
भोलिपल्ट ब्याहान हेर्न जांछन् त डांकिनीहरू सबै देश
भिन्न आउनु नसकी चारै दिसामा वसि मुष मात्र ढाकि
रह्याका थिया । राजाले मुष उघारि हेर्दा आफना सुहित
काजीका स्त्री अनेक जात छोटा वडाका स्त्रीहरू धेरै

डांकिनि मंत्र सेवन गन्याहरू देषदा असंख्य कर्म भनि
पंचसुत्र झिकि दिया र डांकिनीहरू सबै उठी सहरभिन्न
पसि आफना आफना घर गया ।

फेरि यक दिन फिर्नु जांदा ललितपट्टनमा एक घर-
भिन्न धेरै बौद्ध मार्गहरू जम्मा भै ध्वजा गाइ रहंदा राजाले
यहां तमासा गरुं है भनी घरमा मंत्र गर्दा घरभिन्नका
वांडाहरू सबै रोया । फेरि क्षण मात्रमा अति घोर शब्द
गरि हाँस्या । फेरि कराल शब्द गरि रोया । यस्ता
तरहसंग दुइ घरिसंम तमासा गरि कांतिपुर फकि आया ।
फेरि ललितपट्टनमा कोट्याहुति जज्ञ गर्दा इ राजाले
सर्पको स्वरूप धारी हेर्न जांदा सिद्धिनृसिंह मल्ल राजाका
प्रोहित विश्वनाथ उपाध्या यज्ञमा होता भयाकाले यो सर्प
विघ्न गर्न आउन्त्या हो भनी मंत्रका वलले आसन गरि
पुर्णाहुति गर्न तयार गरि रहंदा जामन नाम गुभालले
थाहा पाइ गरुड भै जाइ सर्प भै रह्याका राजाकन ल्याइ
वचाया ।

फेरि नेपालमा गणेशहरू तीन वडा प्रतक्षका हुन्
भनि जगाया । कांतिपुरमाका लगाभर्का सिद्धिदाता चय-
हिलका श्रेतहिनायक १ ललितपट्टनका लगाभर्को चोवाहाल
चन्द्रविनायक १ भक्तपुरका लगाभर्को सूर्यविनायक १
यति तिन सहरका मूल पणेश हुन् जगाया । फेरि इन
राजाले भीमसेनका दुइ मूर्तिकन बुझाइ यथाक्रमले वाटामा
पादुकापिछे हंसवलि टोलपिछे छागवलि दोवाटापिछे
महिषवलि दिकन दवार मोहन चोकसंम ल्याइ द्रौपदिका
मूर्ति धनाइ जिवन्यास गरि कलसमा व्यास मुनि आवा-
हन गरि ठुलो जज्ञ गरी भीमसेनकन द्रौपदि व्यास मुनिले
कन्यादान दिलायाको भाव गरि अधिका दुइ भिमसेनका
मध्य भागमा यथाक्रमले राषि अधि गमन गरि लैजांदा
झै वलिपूजा गरि स्वस्थानमा लैजाइ विराजमान गराया ।
इन दीनदेषी द्रौपदिका मध्य भागमा यथाक्रमले विराज-
मान गराउंदा युगम भीमसेनका उपद्रव सांति भै गयो ।
अधि ठकुरि राजाका पालामा दोलषाका भीमेश्वर मनुष्य
रूप भै आइ उन्का घरमा रहंदा भिमसेन भनि ठहराइ
वहुतै प्रार्थना गरि बुझाइ मूर्तिमान बनाइ भीममेनकन
प्रवेश गराइ स्थापना गन्याको हो । एक तामस मूर्ति एक
सांत मूर्ति गरि विराजमान गरायाको हो ।

अधि गंगा रानीका पालादेषि सति जान्या स्त्रिहरूकन
सिंदुर सुपारि दिन्या रित चलायाको थियो । इन राजाले

अतलस्थानह रूपैयां एक १ भै दिन्या मज्यादा कांति-
पूरका लगाभरमा चलाईदिया । फेरि इन राजाले श्री
पशुपतिनाथका देवालयभित्र अधिका तावाको वसाहा पूरानु
भयो भनी चांदिका ढलवत् गरि वसाहा बनाइ जिवंन्यास
गरि स्थापना गरि दिया । केहि दीनपछि वसाहाले देव-
पट्टनका लगामा रात्रिविषे पर्जाहरूका वाली षाई नास गन्या
र यो वसाहाका उपद्रव हो भनी ठहाराइ भंडारमाथि
राषि दिया । फेरि तावाको वसाह ल्याइ राषि दिया ।

अधि परापूर्व कालमा विर विक्रमाजित राजाका
पर्ज्यायमा श्री उग्रतारा निलसरस्वती प्रसन्न भै राजालाई
आज्ञा गरि मेरा एक नाटक प्रख्यात गर भनि आज्ञा हुंदा
मैले कस्ता तहसंग गर्न्या हो भनी विचि गर्दा यस नाट-
कको पद्धति हरिसिद्धि पुराण भनि प्रख्यात भयाको
ऐश्वर्य आयुर्दाकारी यहि विधान मैले भन्याका पुराण
प्रमाण मेरा गुह महेश्वर थाकुर बुद्धिसेन मंत्री वसि
सम्मत गरि लंकाविधान यस प्रबंध वानेश्वरका पूर्व
स्थापित गरिकन यो नाटक बनाउनुपर्दछ भनि इश्वरि-
वाट आज्ञा प्रसन्न हुंदा विर विक्रमाजित राजाले हरि-
सिद्धि पुराण प्रमाण त्रिसक्ति देवि मुष्य गरि सुत्र विरले
नागेन्द्रलाई बंध गराइ पुराण प्रमाण आफुनु ज्यस प्रख्यात
निमित्त तिन तल्या छत्र शिरमा राषि आपना नामले
मंकुडा बनाइ चौदिगका राजाकन जित्याको भाव गरि
चार राजा र सिद्ध मंत्रीका मुष बनाइ आदि नृत्य
विधान बनाया ।

विक्रम सम्वत् फिराई सभ्यापछि ३ वर्ष उप्रांत
मानेश्वरका स्थान छोडि ठेवदेस विसालनगरका अंतमा
इनै इश्वरीको प्रवास भयो । फुलचोक ग्रामसंधि विक्रम
सम्वत् ७४५ साल पर्यंत वास भै नृत्यलीला चलि
रह्याको थियो । यो नाटकका प्रभाव सुष ऐश्वर्य पृथ्वि-
वृद्धि राजाधिमान राज्य लक्ष्मी वास हुन्या यस्तो थाहा
पाइ पछि विश्वरूप पशुपतेश्वर ज्ञानेश्वर इ तिन महादेव-
वाट हरिसिद्धि नाटक दृष्टीकर्ण इक्षा गन्याका भाव
गरि भेटि चह्लाइ नाटक पर्ज्या चलाया । विक्रम सम्वत्
१००३ वर्षसम्म यो पर्ज्या चलिरह्याको थियो । यहाँ
उप्रांत यो पर्ज्या लोप भै रहंदा शेषांतरमा ललितपट्टनका
ज्यापूहरू फुलचोक वनमा काठ लिन जांदा काठ लि फाँक
आउंदाका स्थान एक चौर थियो सोहि चौरमा दाउराको
भारि विसाइ च्युरा षाई वसिरहंदा इश्वर प्रसन्न भै
उनीहरूका सरिरमा प्राप्त भया र ज्यापूहरू आफु आफै

दाउराका कच्यांत हातले ली युद्धभाव गरि नाचिरह्या ।
यस्ता तरहको आश्रय अद्भुत समाचार सुनी तीन
सहरका राजाहरू मिलि ज्ञानि पंडित तांत्रिक जंमा गरि
विचार गराउंदा ललितपट्टनका गभंदत्त ब्राह्मण तांत्रिक-
कन बोलाइ यो त अद्भुत प्रेत पिसाच प्राप्त भयाको
होइन साक्षात् हरिसिद्धि भवानी प्रख्यात ठहाराइ इश्वरी
ठहाराइ मानिता गर्दा इश्वरीवाट आज्ञा गन्या—मलाई
गुप्त गरि नराष मलाई भिमेश्वरका स्थान जानको इक्षा
भयो भनि आज्ञा हुंदा यस कुरामा माफ गराइ इश्वरि-
कन प्रार्थना गरि थाम्या ।

यहांपछि इश्वरिवाट मेरा नृत्यलीला विधानको पुस्तक
नानिह्य आगममा होला त्याहां पुस्तक ली मलाई विधि
पुन्याइ प्रख्यात गर्नु भनी आज्ञा हुंदा सोहि पुस्तक पाइ
हरिसिद्धि नाम गरि अधिका चलन प्रमाण बाह्रवर्षमा
उत्पन्न पूजा गरि मूल श्रीकलस विराजमान गराइ २९
गणदेव देवीका मुकुट बनाइ प्रगट गरि जज्ञ पूजा विधि
पूर्वक पुन्याइ नृत्य लीला गराया । यति सभ्या उप्रांत
भिमेश्वरका स्थानमा जानु पर्न्या प्रबंध चौबन्न षटु नृत्य
लीला गराउनु पर्न्या पर्ज्या बनाइ राष्याको थियो ।
यहि नाचकन कातिपूरका सूर्यवंसि अमल्ल राजाले जगा-
याथ्या । यहि नाचकन राजा प्रताप मल्लले ललीतपट्टनका
राजासंग सम्मत गरि हरिसिद्धि देविका नृत्य विधान
ललीतपट्टन गावहालभ्र ब्राह्मणलाई भारा दि नाचमा
चाहिंदो कर्म गर्न अधिकारि गरि यथास्थित गरि देविका
नाचकन जगाया ।

इन राजाले बहुते धर्मकिति ज्यस वढाइ अनेक तर-
हका सुषभोग गरि रह्याका थियो । पछि बाह्र वर्षका
हरिसिद्धि नाचका मेला इ दवारमा नृत्य लिला भै रह्याका
वेलामा रात्रिविषे पोसाक बदली तमासा हेर्नको इक्षा
गरि एकलै जांदा हीटिचोकका डवलमा श्री हरिसिद्धि
त्रिशक्ति मूर्ति अतिसुंदरि मनुष्य रूपधारि विराजमान गरि
रह्याका देविकन राजाले देष्या र सुन्दरि स्त्रि हुन् भनी
था जाइ हस्त क्रीया गर्न गया र त्यस वेला देवि कोप
भै राजाकन आज्ञा गन्या—हे राजान् तिमि अति छिनारि
कर्म गर्दा रह्याछौ बिबेक विचार केहि रहेनछ अव तम्रा
राख्य भोग यतिकै मात्र हो भनी देवि कोप भै अंतरघ्यान
भै गया । यस वेला इ राजाकन अचेष्टा भै पृथ्विमा
लोट्या । कोहि बाटोमा जान्याहरूले देषि उठाइ राजा
ठहाराइ दवारभित्र लैगयापछि घरि १ सम्म वांची

सं ७९४ चैत्र शुक्ल ११ पर द्वादसि सोमवारका दिन २४ घरि रात जांदा बडा प्रतापि सास्त्रमा प्रविण कवि भयाका धेरै धर्म कृति ज्यस प्रष्यांत भयाका यस्ता राजा प्रताप मल्ल पलोक भया । इनका संसर्ग गरि रानि प्रभृति स्त्री ९ जना सति गया ।

अस्य पुत्र नृपेन्द्र मल्ल वर्ष १३। सम्वत् ७९४ आषाढ सुदि षष्ठी सोमवारका दिन ललीतपट्टनका श्री निवास मल्ल भक्तपुरका जितामित्र मल्ल कांतिपुर आइ प्रताप मल्लका ज्येष्ठ पुत्र नृपेन्द्र मल्लकन राज्याभिषेक दिया । इन राजाले मेरा पिताकन विसर्जन गन्या भनी हरिसिद्धिका नाचकन मेरा संतान भर कांतिपुर नल्याउनु भनी मनाही गरी कांतिपुरको साटो देवपट्टनमा नचाउंन्या रित चलाया । फेरि इ राजाका पालामा सिष्याल प्रधान भन्याका काजि थिया । तनले राजा वक्साइ पशुपतिनाथका चारै दरवारमा सुनका षंभ्व तोरण चह्लाय । फेरि महास्नान पंचविंसति प्रस्थले गुठि राषि कार्तिक शुक्ल पुर्णिमाका दिन प्रतिवर्ष चलाया । फेरि इ राजाका पालामा अधि पशुपतिनाथका यक स्वामि आफ्ना स्वइक्षाले नेपाल छाडी विदा भै गया ।

फेरि इनपछि कोहि एक विमलानन्द नाम षोढान्यासि स्वामि आइ टंकेश्वरमा आसन गरि वस्याका छन् भन्या षवर राजाले सुनि भेटन गया । सास्त्रार्थ गरी पशुपतिनाथका पूजक हराई पशुपतिनाथकन अपंणकारि गरिदिया । देवपट्टनका लगामा सालिदा असिनाको भय हुन्थ्यो इ स्वामिसित सम्मत गरि असिना निवारण निमित्त ज्यथाक्रमले पशुपतिनाथका पश्चिम दिसामा श्री दक्षिणामूर्ति ऋषि आवाहन गरि स्थापना गन्या । अगम मूर्ति भनि चलाइ गुठि राषि असिना निवारण गराया । फेरि इ राजाले देवपट्टनमा तिनाषाल भन्या थानमा इंट झीगटी धेरै पारि पोलि यथाक्रमले त्रिकि लैजांदा वेलामा राजाले आफै वोकि लैजांदा आफै वोकि लैगयाका देष्या र सबै जात प्रजाहरू आइ धर्म निमित्त अहोरात्रमा वसारिदिया । पशुपतिनाथका देवालय गंगा रानिका पालादेषि वनाइ राष्याका विगन्यामा भुवनेश्वरि रानि सहित मै देवालय ज्यथाक्रमले वनाइ वसाया ।

फेरि इ राजाका पालाका तिह्रौतिया ब्राह्मण धर्म इज्ञातनले चांगुनारायणमा भोज षुवाउन जांदा गोत्रहत्या

गन्या र तनका सधंस्व सर्कार दाखिल भयो र राजाले ब्रह्मस्व षानु छैन भनी धन जम्मा गर्दा तिन लाष ३००००० भयो । इन राजाले यो धन षर्च गरि ठुलासिका भैरवका अग्रभागमा ठुलो लिगाकार ढुंगाका देवालय वनाई अष्टधातु भाग गरि संजुक्त गरि भुवनलक्ष्मी रानिका नामले भुवनेश्वरि नाम सिलामूर्ति स्थापना गरि धेरै षेत गुठि राषि नित्यार्जन गराया । फेरि यहि धनले सिभुका सिग जिर्न भयो भनी नयां साल वृक्ष ल्याइ लिग षडा गरि भगवान्का मूर्ति पांचै सिलाका देवालय देषि पछिम दिसामा सारी सुनका पांचै मूर्ति वनाइ स्थापना गरिदिया । फेरि इनै धनले पशुपतिनाथका प्रजा हरि स्वामीसित मतो गरि सिर्वाचन चण्डिका प्रमाण सास्त्रमा प्रमाण गरि पशुपतिनाथ वर्षवंधन अस्यार्थ अगम्यागमन वस्तु अर्थित पाप क्षय हेतु निमित्त कैलासकुसुमारोहण नाम गरि प्रतिवर्ष चलाया । धेरै गुठि राषि दिया । यति गर्दा पनि धन धेरै वांकि रहंदा बज्रजोगिनी चांगुनारायणका देवालय अधिका पुरानु भनि जिर्णोद्धार गरिदिया । फेरि जयवागेश्वरिका देवालय २ पत्र यंकार गरि वनाया । यती गरि वांकी सबै भुषा प्यासा अभ्यागतहरूकन भोज गराइ धन समाप्त गन्या ।

इ राजाका पालामा अकस्मात् एक दिनका रात्रीमा जयवागेश्वरीमा चोर पसि सबै गहना चोरि धोक्रामा राषी वाहिर आइ पाटिमा वस्न आयो त्यतावाट चोर उठ्न नसकि रह्यो र सबै चिताइदारहरूले हाहाकार गरि षोज गरिरहंदा बेलामा इ राजा जाइ हेर्नु जांदा चोर धोक्रा सि उठनु बोलनु नसकी रह्योको राजाले देष्या र देविका गहना यथास्थित थियो । चोर मारि गहनाकन लगाइदिया । इ राजाका भाइ पार्थिवेन्द्र मल्ल पितृपक्षका आमावस्याका दिनमा मरण भया र ब्राह्मणद्वारा गरि कांतिपुरमा आफ्ना लगापात स्मेत दसवि कर्म चलाया । फेरि ई राजाका पालामा सवा जयसिंह रायले कासिमा अश्वमेघ यज्ञ गर्दा सपै मुलुक भरी कर लीकन रहंदा वेलामा इ राजाले सुन्या र हामीले पनि त्यो अश्वमेघ यज्ञको पुन्यमा भाग लिन्या हो भनी सुस्ती नगरि जग्यमा चाहिन्या वस्तु नेपालका चिज विज सौगात दी पठाइ सवा जयसिंह राय राजाकन षुसि गराया ।

फेरि इ राजाका पालामा श्रीगुह्येश्वरीका भक्त कांतिपुर नखेवहालका सुमंतभद्र नाम गन्याका कोहि येक

गुभाल थियो । नेपालमा आफ्नु गुण सिद्धि केहि प्रख्यांत नगरि आई लाग्दा गुभाल परेवा भै भाग्दा चील भै दुप्याले लमादा गुभाल सिषापाकुभिन्न लुक्यो । बाहां-पछि दुप्या लामाले ठुलो स्वरूप धारि तेस पाकुमाथि वसि उफ्री २ मिचन लाग्यो । उस्तै वषत्मा सुमंतभद्रले श्रीगुह्येश्वरिकन आराधना गरि मलाई रक्षा गर भनि पुकार्दा श्रीगुह्येश्वरी प्रसन्न भै प्रगट भै दर्शन दिदा भया ।

यहां उप्रांत सुमंतभद्रले सहायता पाई मंत्र प्रयोग गरि दुप्या लामालाई मान्या । अद्यापि गुह्येश्वरी प्रगट भयाको ठाउँ केहि आकार बनाइ स्थापना गन्याको छ मानिस-हरू जाइ दर्शन गरि आउंछन् । यस कुरो गुप्तै थियो । यहाँपछि गरिव भै लासा गयाको थियो बाहा रहंदा वस्दा एक दिन कोठिवाल माहाजनहरूले यस गुभालकन रुपैया दि सुलिनका घर पठायो । उस भोटचानिले चाँडै नदी विलम्ब गर्दा झगरा भयो । बाडा रिसाइ फर्क्यो । पछि-वाट त्यो भोटचानिले आफ्ना ध्यांपामा जाइ हेर्दा सब रक्त भै रह्याको देखि बहुते मनमा फीक्का गरि तेस गुभालकन खोजन आयी । तेस गुवाहाललाई पाइ घर लगि बहुते प्रार्थना गरि रक्त भयाको जाँड सबै जस्ताको तस्तो गराइ एक ध्यांपा भरि जाँड वोकि घरसम्म पुन्याउन आयी । उस्तो करामंत यस गुभालको देखि मानिसहरूले मानीतां गरी पोसाक बदली दिया । यस्तै समये लासामा यस गुवाहालको घर पट्टिको छोरा लक्ष्मि थियो र उसको षवर लिन दुप्या भन्याको लामाले मन्सुवा गरि मंत्र प्रयोग गरि बेरामि गर्दा यस गुभालले थाहा पाइ आराम गरि दिदा यसै कुरामा मानं षोजन्या दुइ जनाको तक्रार भै गुभालमाथि रिसाइ आइ लासाका मुष्य लामाले यस समय ठुलो तुषारो वृष्टि हुन्या योग छ येस्ता येस्ता तरहको धर्म गन्या मात्र पर्जाको रक्षा होला भनि सहरमा चुइकि फिराया । यही कुरो वत्तीसकोठि माहाजनहरूले सुनी तेस गुवाहालसंग सोध्या । यसमा केहि युक्ति उपकार गर्नको तिम्रो सामर्थ छ कि भनि सोधदा यस कुराको भय निवारण हुन्या जुक्ति म गरौंला भंदा यस कुरो सहरमा फैलिन जांदा लामासंग षवर पुग्यो र लामाले बोलाइ वातचित्त गर्दा म गरौंला भनि प्रतिज्ञा गन्यो । जुन तुषारो वृष्टि होला भन्याको थियो उस दीन तेस गुवाहाल एक पहाडमाथी जाइ मंत्र प्रयोग गर्दा सब तुषारो वृष्टि सोहि पहाडमाथि मात्र भयो । एक दुइ दिनसम्म तुषारो वृष्टि भया उप्रांत तेस पाहाडवाट लासामा आयो । सबै दुनियाले तमासा हेर्नु गयाका थियो । ताहांपछि यस

गुभाललाई बहुते मानिता गरि लामाले प्रीति गरि आफ्ना साथमा राख्या ।

यस्तै समये एक दिन चिया बांदा यस गुवाहालले चिया नषाइ कचौराली चिया सबै छरिदियो र लामाले मैले दियाको चिया क्यान नषाई छन्यो भन्दा तेस गुवाहालले भन्यो-अरू थोक केहि कारण होइन कांतिपूरका मेरा घरमा अग्निप्रवेश भयो र आगो निभायाको हो भन्दा लामाले उस घरि चिठि लेषि फलाना दिन यस वषत्मा यस गुवाहालको घरमा अग्नीप्रवेश भयाको हो की भनी बुझन मानिस पठायो । पछि यस लामाले तेस गुभालसंग तिम्रो सामर्थ ठुलो छ कि मेरो सामर्थ ठुलो छ येस्मा परिक्षा गरौं भनी हुबैले पछिका स्वरूप धारि उड्या । गुवाहालका वरावर लामा अकासीन सकेन । फेरि फटिग्राका स्वरूप धारि षेतमा जाइ गहुंका वालाको दुप्यामा अडीदा गुवाहाल वस्याको गहुंका वोट ठाडै रह्या । लामा वस्याको गहुंका वाला निउरियो । फेरि पछि हामी दोवै जना अदृष्ट भै गहुंका वोटमा प्रवेश गरौं फलाना वोटमा छ भनी ठहराउनु भनी लामा अदृष्ट भयो गुभालले गहुंका वाला ठहराई यसै ठाउंमा तिम्रा जिउ रह्याको छ भनी ठहरायापछि गुवाहाल लुकदा लामाले वल्ल वल्ल गहुंका वोटमात्र ठहराउन सक्यो । यसै ठाउं छौं भनि ठहराउन सकेन । ताहांपछि दुबैले आफ्नु स्वरूप धारि तिमि धन्य मभंदा पनि वडो पुरूषाथि रह्या छौं भनी आफ्ना घरमा संग ल्याइ राख्या । थोरै दिन रह्या उप्रांत गुभाल नेपाल आउनु निमित्त विदा माग्दा लामाले विदा दियन । यस गुवाहाललाई नेपाल जान दिने छैन भनी पहरा चौकिराषी छोड्या यस गुवाहाल र येक मूर्ति लामाले वसाया । यस ठाउं वसि दोश्रा मूर्ति सहरमा फिर्दै थियो । लामाले भन्या घाटमा यस लामालाई उतारि नदिनु भनी राख्याको थियो । आफ्ना सामर्थ उच्छीनी नजानु भनी वाचा गराइ राख्याका थियो । केहि दिनपछि यस गुवाहालले नेपाल आउनुको मनसुवा गरी अनेक तरहसंग विदा माग्दा पनि विदा नदिदा एक दिन नेपाल आउनको इक्षा गरि घाटमा आउंदा घटवान्याले लामाको चिन्ह नभै तारि दिन्या छैन भन्या पछिवाट बहुते गरिवि सोभाव गरि तारि देउ भनी अनेक तरहसंग भन्दा तारि दिन्या छैन तिमि आफै जान्या भया जाउ भन्दा तेस बांडाले वचन पाइ एक रूमाल नदिमाथि विछ्याइ उसमाथि वसि नदिमा हेलि आयो । लामाले भन्याको इने मानिस रह्याछ भनि घटवान्या-

हरूले पछि लागि आउँदा भेटाउन सकेनन् । यस कुरो लामाले थाहा पाथि नेपालमा चाँडो आइ सुमन्त-भद्र गुवाहाल घर नपुग्दै घर पुगी २।४ भारी आलमाल बोकाइ जपमाला पुस्तकहरू चन्दि देषाइ तम्ना वावा मन्था भनी चिता संस्कार गराया । यसपछि गुवाहाल अझ चिता संस्कार गन्याको समाचार सुन्दा लामाले छलि मलाई अनर्थ गन्यो घर पस्न भयन भनी भोट फर्कि वाहाल बनाइ वाहालैमा सरिर त्याग गरि गुप्त गरि रह्यो ।

फेरि इन राजाका पालामो लल्ला झा भन्याका ब्राह्मणले गुह्येश्वरिका कवच मन्त्राकार बनाउँदा राजा वक्साई राजासहित भै इश्वरिकन चह्लायो । वर्ष प्रति वालाचतुर्दसिका दिन अद्यापि सो कवच देविकन पहिरा-उंदछन् । इ राजा बहुते ज्ञानि देविमाथि अति भक्ति मान् थियो । यस्ता राजा नेपालि सम्बत् ८०७ आषाढ शुक्ल त्रितिया सनिश्वरवारका दिन कातिपुरका राजा नृपेन्द्रमल्ल पलोक भयो । रानि आदि २४ स्त्री सति गया ।

अस्य पुत्र भूपालेन्द्रमल्ल भोग वर्ष १४ । इन राजाका पालामा विमलानन्द नाम षोढान्यास स्वामि श्री पशुपति नाथका पुजाहारि थियो । यहि समये दक्षिणबाट राघवानन्द नाम षोढान्यासि स्वामि दक्षिण देसबाट आइ श्री पशुपतिनाथको दर्शन आउंदा अधिका स्वामी विमलानन्दले राजा वक्साई राघवानन्दकन पूजाहारि गरि आफु विदा भै काशि जाइ उठारि भै गया । राघवानन्द स्वामिले राजा वक्साई अधि भयाको दमनारोहन भनि नेपाल रक्षानिमित्त पशुपतिनाथमा कर्म चलाया । फेरि स्वामीले यंत्रक्रमले मठ बनाइ पातालगंगा साधना गरि आफुले नित्य स्नान गरि लोकजन सबैल धन्य कहाइ पशुपतिनाथका नित्य सेवा गर्दै थियो । फेरि इ स्वामीले अधिका पवित्रारोहन जगाइ दिया । स्वामि बस्याका घर्मा बनाइ वर्ष प्रति चढाउदै थियो । इ स्वामिले पछि पनि आफुले बनायाको मठ भित्र बनाउने रित गरि चलाया । पवित्रारोहन दमनारोहनको षचं स्वामि पायलको द्रव्य चलाउन भनि चलाया । फेरि इ स्वामिले श्री षण्ड चंदनमा यंत्र लेषि बडो गुप्त गरि नित्य जाइ पशुपति नाथका इसानमा राषि नित्य पूजा आवर्ण विधि गरि राजा प्रजा सबैले धन्यै कहाइ कर्म चलाइ रह्याका थियो ।

फेरि यस्तै समय कोही एक कातिपुरको नेवारको विलि नाम तनले नित्य देस उत्तर भागमा लूटि इन्द्रायणि पिठमा रात्रि सेवा गर्नु जांदा येक दिनमा पिठविषे नेपालेश्वरि वछलादेवि आइ बस्दा वछलादेविका देविगणले सन्मान गन्याको देख्या र इ नेवार आइ स्वामिकन भेटि इ कथा कहंदा स्वामिले नेवारको मनसुवा जानि राजा वक्साई प्रेत चतुर्दसिका दिन युगादिर्दिष नाना विधान पूजा गरि राष्याका नेपालपालेस्वरि वछलापिठकन पुसि गराइ अमावास्याका दिन प्रधानहरूका यावा प्रतिप्रदाका दिन स्वामि आफै आइ पशुपतिनाथकन रात्रि भर जगाइ इश्वर ईश्वरी कुतुहल लिला गराइ धानि ७ सेर १ सिदुर छरि प्रतिवर्ष रथजात्रा गराया । फेरि इ स्वामिले राजा बुझाइ इ नेवार वक्चिली नाम प्रधानले धेरै द्रव्य षचं गन्यो भनी देवपट्टनका प्रधान गराइ दिया ।

अधि वावा नृपेन्द्रमल्लका पालामा भाइ महिपतेन्द्र मल्ललाई मंत्रिका षेलसे बन्द गरि राष्या । सम्बत् ८०६ सालमा महिपतेन्द्र मल्ल भागि ललितपट्टनमा गया । नृपेन्द्र मल्ल राजाले तिमि संग सलुक गरि मिल्दछु मेरा भाइकन सौपि पठाउ भना पठाउदा लौ भनी ललितपट्टनका राजाले उत्तर दि सरन आउन्या कन मरण गर्नु छैन भनि महिपतेन्द्र मल्लकन आफना राजकुलका चिस्वांचोकमा राषि भोलिपल्ट सवेरै कातिपुर आया । श्री निवास मल्लले आफना छोरा जोगनरेन्द्र मल्ललाई महिपतेन्द्र मल्ल साथ ली आउनु भनी पठाया र जोगनरेन्द्र मल्लले इश्वर दास प्रभृति परमानहरूलाई चौकि राषि मेरा चिह्न नपठाउंज्याल महिपतेन्द्र मल्लकन नल्याउनु भनि राषि आफु तषु दोभानमा आया । भक्तपुर कातिपुर ललितपट्टनका राजा तेषुदोभानमा आइ सत्य वाचा गन्या । ललितपट्टनका राजालाई कातिपुर लग्या । यस दिनका रात्रीमा पोष्टिक किसि भन्याका प्रधान प्रभृति मानिस पठाइ भाइकन पठाउंदा पोष्टिक किसि नाम पर्मानले इश्वरदास काजिलाई भन्या राजा नृपेन्द्र मल्लका आज्ञा महिपतेन्द्र मल्लकन लिन आया भंदा इश्वरदास काजिन जोगनरेन्द्र मल्लका चीन्ह नआउंज्याल सोपिदिन्याछैन सेवा भंछु आसिवाँद दिछु भंछौ भन्या आउ भंदा पोष्टिक किसि बहुते रिसाइ कातिपुर फर्क्यो । जोगनरेन्द्र मल्ल कातिपुरबाट फर्कंदा भेट भयो र पोष्टिक किसि आदि परमानहरूले घोडाको वाग समाइ कातिपुर फिर्नुहोम् भनी जिद्दि गरि भन्या

तैपनि जोग नरेन्द्र मल्लले वचन नसुनी ललितपट्टन फर्क्यो ।

भोलि पल्ट चौकि रह्याका पर्मानहरू आफना आफना घर गया । यस्तै वेलामा कांतिपूरका राजाका मानिस षस मगरहरू आइ महिपतेन्द्र मल्ल वस्याको घरलाई घेन्या । जवर्जस्त गरि घरभित्र पसि समात्न जांदा महिपतेन्द्र मल्लले झ्यालवाट अंगुलि बाहिर निकाली सारै रोइ हे पर्जा मलाई मानं लाग्या ढोका षोलि कोठा-भित्र आउनु लाग्या मेरा जिव रक्षा गर भनि विति गर्दा पर्जाहरूले सरन आयाकालाई यहांसम्म भयापछि अब क्या हेरि रहंछौ लौ समात लौ मार भनी जम्मा भै राजाकन घेन्याहरूकन समाइ कुटि मान्या । कतिका हात भांच्या कतिका गोरा भांच्या सरिरवाट रगतका धारा वहा कतिलाई लातले हान्या कतिलाई कुलोमा षांघा कतिलाई कपाल फोच्या कति भागि गया तिनीहरू सबका हतियार लुटि लिया लवेदा पटुका पगरि समेत उतारि लिया कासीराम आले कालु कठैया मुषियाहरूकन कुटि सक्यापछि राजकुलमा थुनि राष्या । कांतिपूरका मानिस-हरू अब त राजाहरू तेषु दोभानमा वसि सलुग गन्या । अब त पाटन जानु षुला भनि अह्ण्डा कांतिपूरवाट भागि गयाका मदन नाम ब्राह्मणकन समाइ जुंघा दाहि लुछी ल्याया । यस्ता तरहको कलह विचैबाट चठि सलुक नभै रहंदा यस्तैमा श्रीनिवास मल्ल पल्लोक भया ।

यहांपछि पाटनका परमानहरू चार जना सम्बत् ८०७ नष्ट आषाढ शुक्ल यूर्णिमाका दिन भूपतेन्द्र मल्ललाई कांतिपूरका राजालाई सोपि सलुक गरि रस्ता षुलासा गरुं भनि जांदा यहि षवर थाहा पाइ महिपतेन्द्र मल्ल भाग्या । यहि षवर कांतिपूरका प्रधानहरूले थाहा पाइ ललितपट्टका प्रधानहरूकन कांतिपूरमा थुनिराष्या ।

यहांपछि सम्बत् ८०७ आषाढ शुक्ल त्रितियामा शनिश्चर वारका दिन कांतिपूरका राजा नृपेन्द्र मल्ल पल्लोक भया । राजा भूपालेन्द्र मल्ल (उमेर) कचा उमेर हुनाले मंत्रिहरूले मनुग्य गर्दा यहांपछि चिकुटी नाम परमान् अरु परमानहरूसंग विरोध भै कांतिपूरका देव-पट्टनमा आइ श्रीषणुपतिनाथकन दर्शन गरि पूरान सुनि गोदान अन्न वस्त्रादि दान गरी रहन्या पर्मानकन राजा नृपेन्द्र मल्ल पल्लोक भयाको चार दिनपछि चिकुटीकन देवपट्टनदेषि कुटि टुपी लुछी कांतिपूर ल्याया । षोवि

षोला पुग्दा चेष्टा हरायाको थियो । श्रेष्ठ महात षुसल पोड्या सब जातले षांघा । यस्तै तर्हसंग समाइ ल्याउंदा यक जनाले कपालमा लाठाले वजार्दा रगतका धारा वह्यो । यहांपछि वंसिघर भन्याकाले एस रगत वह्याको थामि देउ सात हजार मोहर लेउ यो रगतको मोल ७ हजार मोहोर हो भंदा झनसारो विष्ठा मुत्र वाटामा रह्याको ली मुषमा जवरदस्ती गरी षांदि राखिदिया । यहाँ पछि चीकुटि वधसियर दुवैलाई गुत कटघरमा मान्या । चीकुटिको परिवारलाई जहां २ पायो तहां २ समाइ कुटी २ मान्या । तत्र त भाला भाताका छोराहरू भागी जान सकन्या मात्र वांच्या । पाटनमा भागी जान्या तौडिक वाहीक परमेक वालकहरू स्त्रिहरू मात्र वांच्या ।

यहा पछि लक्ष्मीनारायण जोसि मुल काजी भया पछि अघि पाटनका थुनी राष्याका काजीहरूकन छाडी पठायो । याहा पछि केही सामर्थ नभयाका महिपतेन्द्र मल्ल डराइ लुकि रह्याका राजपुत्रकन भाद्रपद शुक्ल ११ बुधवारका दिन राघवानंद स्वामीका घरमा लुकिरह्याका महिपतेन्द्र मल्लकन डोरिले वांधी तानातान गर्दा, राघवानन्द स्वीमीजे माफ गर २ भनी बुझाइ विति गर्न आउन्या स्वामीकन भन्याडवाट षसालि दिया, महिपतेन्द्र मल्लकन अन्यायसित्र जीवहरण गन्या । मन्या उप्रत सिर काटी ल्याई लक्ष्मीनारायण काजीले हेन्यो ।

आहापछि राघवानन्द स्वामी यस्ता अन्याइका राज्यमा वस्तु छैन भनी ललितपट्टनमा आया । यहांपछि राजपुत्र मान्याको प्रायश्चित्त गर्न निमित्त गरुडनारायण षणुपतिनाथ सिषनारायणमा जाइ पूजामान्य गन्या । सब काजीमाथीको मुष्य काजी भै राजकाज गरी रह्याको थियो । यस्तै समय संवत् ८०८ श्रावण मंन्हामा राजा जोगनरेन्द्र मल्ल काजी इश्वर दास कांतिपूर जाई भूपालेन्द्र मल्ल राजासंग भेट गन्या । यस कुरो भक्तपूरका राजा जितामित्र मल्लले षवर पाई कांतिपूर आया र लक्ष्मी नारायणका काजिले जितामित्र राजालाई भन्या हजुरका काजी भागीरामलाई षोसिदेउ गोर्षामा वस्तु जान्यालाई झीकाइ काजी गर ताहापछि तिनै सहर मिलि रहंला भंदा भक्तपुरका राजाले तिमिले भन्या माफिक काजिलाई षोसन्या छैन भनि रिसाइ फकिगया ।

(क्रमशः)